

TIJD & TAAK

LEDENBLAD VAN DE BANNING VERENIGING

MAART 2026

Interviews met
**Haroon Sheikh en
Leon Hombergen**

IN DIT NUMMER

Redactioneel	3	Zorgpolitiek	22
Interview Haroon Sheikh	4	Morrelen aan de buitenkant	
De externe dreiging is zó groot dat interne verschillen vervagen.		Boekessay	26
Van de voorzitter	10	Een nieuw links verhaal	
Winnaar van de Banning Prijs 2026	11	Interview Leon Hombergen	30
Oncomfortabel, menselijk, afgestemd		Als je wat stiller komt te staan, kom je tot andere gesprekken	
Naomi Leest	15	Column	34
Smartphonevrij		Kaarsje	
Grensbewaking	16	Colofon	35
Een pleidooi waarin standvastigheid en twijfel bij elkaar horen		Het gedicht	36
Beeldcolumn	20	Sisklank - Charlotte Van den Broeck	
Geweld tegen vrouwen			

Haroon Sheikh is hoogleraar aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Daarnaast is hij senior onderzoeker bij de WRR, columnist in de *NRC* en lid van het filosofisch team van *Trouw*. Op 21 februari sprak hij de vijfde Banning Lezing uit. Hij onderzoekt hoe we weer grip krijgen op de toekomst. Hij pleit voor een progressief bouwproject: herkenbaar voor mensen, met ruimte voor traditie én vernieuwing. Door samen te werken en door echte gelijkwaardigheid te organiseren.

Myrthe Weijman werkt als freelance redacteur en (beginnend) schrijver. Ze won op 21 februari de Banning Prijs 2026 met haar essay 'Oncomfortabel, menselijk, afgestemd'. Ze pleit voor meer harmonie. Vooruitgang herwint niet zijn aantrekkingskracht door het formuleren en afdwingen van bepaalde normen, maar door de voorwaarden te scheppen waaronder mensen het gezamenlijk willen dragen. De jury was onder de indruk van de originele stijl en manier waarop het thema verkend wordt.

Leon Hombergen is fractievoorzitter van de PvdA in Delft en is ook weer kandidaat bij de gemeenteraadsverkiezingen. Daarnaast werkt hij bij Rijkswaterstaat en de TU Delft. Hij is actief binnen het Roze Netwerk in de PvdA én sinds vorig jaar lid van de Banning Vereniging. In de politiek zegt hij niet nadrukkelijk dat hij een levensbeschouwelijke achtergrond heeft. Hij sprak met Egbert de Vries over zijn jeugd, het geloof en hoe dit doorwerkt in zijn moreel kompas.

Lianne Schuuring Redactioneel

Dit is alweer mijn laatste redactioneel schrijven voor *Tijd&Taak*. Vanaf maart start ik met een nieuwe baan en komt al mijn werk voor de Banning Vereniging, inclusief *Tijd&Taak*, ten einde.

Mooi om deze jaren af te kunnen sluiten met de Banning Lezing en de uitreiking van de Banning Prijs. Deze evenementen vinden om de twee jaar plaats in de Rode Hoed op 21 februari, de geboortedag van Willem Banning. Dit is toevallig ook mijn verjaardag, dus ik had meteen dubbel feest! Inhoudelijk komt deze avond ook mooi terug in dit nummer, met een groot interview met Haroon Sheikh, die de lezing dit jaar uitsprak, en met ruimte voor het winnende essay van Myrthe Weijman.

Met *Tijd&Taak* willen we bouwen aan een linkse toekomst en aan een verhaal voor iedereen die op zoek is naar verdieping binnen de sociaaldemocratie. We willen onze eigen beweging bewust maken van de aantrekkelijkheid van ons verhaal, door zowel ideeën, beleid en voorbeelden uit de praktijk een plek te geven in dit blad.

De aanstaande fusie tussen Groen Links en de PvdA, geeft extra ruimte om na te denken over fundamentele zaken, zoals bij het nieuwe beginselprogramma dat de afgelopen tijd is opgesteld. Wat voor politiek willen we voeren en wat voor partij willen we zijn? Twan van Lieshout las het boek van Coen van de Ven over de partijfusie, *Een links verhaal*, dat ook een inkijkje geeft in hoe hierover gedacht wordt. Ook de leergang die de Banning Vereniging dit voorjaar organiseert over waardengedreven politiek sluit hier goed bij aan. Een andere reflectie komt dit nummer via Maarten van den Bos. In een eerder essay in *Tijd&Taak* riep hij op tot een politiek van twijfel, nuance en rust. Dat lijkt een weinig kansrijke positie in een tijd dat politiek begrepen wordt als strijd. Maar klopt dat wel?

Anders nadenken over beleid en politiek kan op veel verschillende manieren. Dirk Achterbergh pleit voor een breed maatschappelijk moreel beraad over de grenzen van de zorg. Het nieuwe kabinet wil de groei van de zorgkosten terugdringen, maar deze groei heeft te maken met hoe wij allemaal over gezondheid denken. Dat verander je niet met alleen financieel beleid. Egbert de Vries sprak voor dit nummer met Leon Hombergen over hoe geloof zijn intern kompas heeft gevormd en hoe dit terug komt in zijn lokale politieke werk. Als laatste staan er ook in dit nummer weer een aantal columns met mooie concrete voorbeelden.

Lianne Schuuring was ambtelijk secretaris van de Banning Vereniging

De afgelopen drieënhalve jaar heb ik het ontzettend naar mijn zin gehad in deze baan. Zoveel uur hebben om bezig te zijn met inhoudelijke verdieping, naast mijn Statenlidmaatschap in Limburg, voelde als een enorme luxe. Als laatste wil ik vooral iedereen hartelijk bedanken voor de fijne samenwerking. En op deze plek vooral de redactie nog eens extra bedanken voor alle energie die zij als vrijwilligers in *Tijd&Taak* steken. De vereniging gaat natuurlijk verder, maar daarover volgt vast meer in het volgende nummer.

De externe dreiging is zó groot dat interne verschillen vervagen

Door Evelien Polter en Joke van der Neut

We leven in een turbulente tijd. Oorlog en dreiging komen dichterbij. Democratieën staan onder druk. Tegelijk lijkt de overheid nog maar weinig voor elkaar te krijgen. De filosoof Haroon Sheikh onderzoekt hoe we weer grip krijgen op de toekomst. Hij pleit voor een progressief bouwproject: een aanpak in duidelijke taal, herkenbaar voor mensen, met ruimte voor traditie én vernieuwing. Niet door macht over anderen uit te oefenen, maar door samen te werken. Door echte gelijkwaardigheid te organiseren, binnen én buiten onze grenzen.

In gesprek met **Haroon Sheikh**

We zien u regelmatig in actualiteitenprogramma's optreden als politiek analist. Onze huidige wereld lijkt gedomineerd te worden door conflicten en politieke instabiliteit, van Trump tot Gaza, Oekraïne en de val van een rechts kabinet. Het WRR-rapport Nederland in een fragmenterende wereldorde, waaraan u als project-leider meewerkte, spreekt van een neerwaartse trend.

Om welke trend gaat het?

“Nederland heeft na de Tweede Wereldoorlog geprofiteerd van een, voor hem uitzonderlijk, gunstige wereldorde. Hierbij lagen weerbaarheid, welvaart en waarden, de 3W's, in elkaars verlengde. Er was groei, veiligheid en democratische opbouw. Na de val van de muur dachten we dat de lijn wereldwijd zou doorzet-

“We moeten erkennen dat het koloniale verleden nog steeds doorwerkt”

ten, maar dat blijkt niet zo te zijn. Dat heeft te maken met de opkomst van een ander soort grootmachten, landen als China en Rusland natuurlijk, én aan een veranderde relatie met de VS. Daarmee zijn de 3W's niet meer vanzelfsprekend. Onze weerbaarheid staat onder druk door een oorlog die heel dichtbij komt. Onze welvaart staat onder druk door protectionisme. En de democratische waarden worden bedreigd. Dat vraagt om een stevig Europees antwoord.

Nederland moet zich opnieuw verhouden tot deze realiteit. Dat roept

lastige vragen op. Moeten we omwille van onze weerbaarheid deals sluiten met boeven elders? Moet defensie zwaarder wegen dan duurzaamheid? Als je één van de 3W's verzaakt, ondermijnt je ze alle drie. Nederland kan dit niet alleen. Europa kan daarbij aantrekkelijk zijn voor de hele wereld door vast te houden aan vrijheid en democratie, al gaat de wereldwijde trend juist de andere kant op.”

Europa heeft macht verloren en geopolitiek is voor Europa niet langer taboe. Aan de oostkant is er de Russische militaire dreiging en verder weg de economische opkomst van China. Vanuit het zuiden komt instabiliteit door zwakke staten met gevolgen zoals migratie. En ook de westkant, de relatie met de VS, levert spanning op, binnen de NAVO én door economische rivaliteit, bijvoorbeeld rond big tech. Dit schrijft u in de bundel essays Ontwaken uit de politieke sluier (2023). U benoemt daarin ook de verschillen binnen Europa. Kan de EU ondanks verdeeldheid tot een gezamenlijk antwoord op de bedreigingen voor Europa komen?

“Dit is een lastige vraag. Er zijn absoluut verschillen tussen landen binnen de EU. Veel Oost-Europese landen hebben we in het verleden niet goed behandeld. De Spanjaarden ervaren minder de urgentie doordat zij geografisch verder van de dreiging uit het Oosten af staan. Daarbij groeit in meerdere lidstaten een anti-Europees sentiment. Wie weet hoe de Franse verkiezingen straks uitpakken? Tegelijkertijd ben ik voorzichtig optimistisch. De externe dreiging is zó groot dat interne verschillen vervagen. Je hoort bijvoorbeeld president Fico van Slowakije en ook Meloni van Italië niet meer zeggen dat Trump hun held is. En eerdere crises laten zien dat Europa onder druk tot actie komt: van de financiële crisis tot Covid, en recent het gezamenlijke sanctiebeleid na de

Russische inval in Oekraïne. Europa komt er na elke crisis uiteindelijk nog steeds sterker uit.”

Wanneer geopolitiek voor Europa niet langer taboe is, moet het een geloofwaardig verhaal hebben over waar het voor staat. De Canadese premier Carney wees er in Davos op dat de op regels gebaseerde wereldorde lang werd gedomineerd door westerse belangen, van ongelijke handelsregels tot selectieve handhaving van internationaal recht. Daarnaast profiteerde Europa van koloniale én neokoloniale structuren, waarin grondstoffen en arbeid wereldwijd beschikbaar bleven voor het Westen. Maar landen als Brazilië, Turkije, Zuid-Afrika en Indonesië krijgen nu meer invloed en kijken kritisch naar dat verleden en naar het heden. Hoe moet Europa deze werkelijkheid meenemen in een geloofwaardig verhaal?

“We moeten erkennen dat het koloniale verleden nog steeds doorwerkt én dat Europa andere landen ook nu nog vaak ongelijkwaardig behandelt. Veel van ons beleid heeft negatieve effecten elders. Bijvoorbeeld toen wij Russisch gas vervangen door vloeibaar gas, joegen we de wereldmarktprijs van dat vloeibare gas omhoog. Wij konden die hogere prijzen betalen, maar in landen als Pakistan en Bangladesh ging als gevolg daarvan letterlijk het licht uit.

Nederland publiceerde een paar jaar geleden een Afrika-strategie die gelijkwaardigheid zegt na te streven, maar de invulling daarvan is onduidelijk. Het vraagt om relaties waarin ook de belangen van partnerlanden centraal staan. Nu benaderen we Afrikaanse landen vooral vanuit ons eigen belang: we willen hun grondstoffen, onder onze voorwaarden. Wij hebben het over de Chinezen die koloniaal zijn, maar zij zeggen: “Wij ontwikkelen ons en we willen dat jullie dat ook doen. Dit project gaan

Haroon Sheikh tijdens de Banning Lezing op 21 februari 2026 in de Rode Hoed.

we samendoen.” Dat zie ik ons nauwelijks realiseren. Toen we van Russisch gas af wilden, kochten we ineens veel gas van Algerije, tegelijkertijd zeiden we daarbij dat we daar binnen vijftien jaar weer vanaf wilden, dat betekent een klap voor het Algerijnse verdienmodel, want wat moeten zij na die vijftien jaar? Gelijkwaardigheid zou betekenen dat we samen plannen zouden maken, bijvoorbeeld door naast gas ook te investeren in hun zonne-energiepotentieel. Pas dan bouwen we echt aan een gezamenlijke en gelijkwaardige toekomst.”

Digitalisering speelt geopolitiek een grote rol. In Atlas van de digitale wereld brengt u in kaart hoe Nederland en de EU er in digitaal opzicht voorstaan en hoe de machtsverhoudingen liggen. Hoe staan we ervoor?

“We staan onder stevige druk. Democratie bestaat op een smalle strook tussen twee uitersten, aan de ene kant anarchie en aan de andere kant

dictatuur. Digitale technologie duwt ons naar de randen. Sociale platforms versterken polarisatie, terwijl AI en surveillancetools enorm veel controle mogelijk maken. We moeten ervoor zorgen dat de digitale technologie het democratische midden gaat versterken in plaats van dat het dit ondermijnt. Strenge Europese wetgeving tegen

“Digitale technologie duwt ons naar de randen”

desinformatie, discriminatie en privacy-schendingen is daarbij cruciaal. En wanneer bedrijven daar niet aan

voldoen moet de EU flinke boetes uitschrijven. Het is momenteel spannend omdat er een aantal grote rechtszaken lopen tegen platformen waar haat en desinformatie floreren. Tegelijk moet de EU de afhankelijkheid van Amerikaanse techbedrijven terugdringen door te investeren in eigen systemen en infrastructuur. Een Europese cloud, die past binnen de Europese rechten en grondwetten waarin onze data niet toegankelijk is voor Washington, is daarin onmisbaar. De Europese wetgeving die de bescherming van persoonsgegevens regelt (GDPR of AVG) blijkt bovendien een effectief middel om wereldwijd invloed uit te oefenen op techbedrijven, omdat zij, zoals steeds blijkt, hun systemen aan Europese regels aanpassen.”

U wijst ook op het belang van digitale technologieën die de democratie kunnen ondersteunen. Kunt u daar een voorbeeld van geven?

“Taiwan geldt als inspirerend

“Burgers en bedrijven willen minder afhankelijk zijn van big tech”

voorbeeld. Onder leiding van Audrey Tang, ze was minister van digitale zaken, is technologie ingezet om burgers te betrekken bij beleidsvorming, bij het signaleren van problemen en online gesprekken minder te laten verharderen. Moderators doorbreken in Taiwan bewust bubbels wanneer discussies vastlopen. Uit hun praktijk blijkt dat je democratie niet onderhoudt met één stemdag maar dat het vraagt om een doorlopend proces.”

Stel dat u minister van Digitale Zaken zou worden wat zou u als eerste aanpakken?

“Mijn eerste prioriteit is dan om cruciale infrastructuur, zoals de cloud waarop DigiD draait, structureel te beschermen tegen buitenlandse overnames. Omdat we moeten kunnen garanderen dat diensten die zich Europees noemen ook Europees blijven. Daarnaast is versterking van de chipsector en de telecomsamenwerking nodig om minder kwetsbaar te zijn. Burgers en bedrijven willen minder afhankelijk zijn van big tech, maar weten vaak niet hoe. Daarom zou ik een platform opzetten dat alternatieven inzichtelijk maakt.

Ik zou meer investeren in cyber security. Cyberaanvallen worden steeds geavanceerder. Grote bedrijven kunnen zich daartegen beschermen, maar kleinere instellingen lopen risico op cyberaanvallen omdat zij niet over voldoende financiële middelen beschikken om zich te verdedigen. We moeten nadenken over een evenwichtiger tegenreactie op digitale aanvallen, bijvoorbeeld uit Rusland, want op dit moment is

er een heel asymmetrische situatie. Een cyberaanval is heel makkelijk. Je laat een paar drones boven een vliegveld los, dat kost je praktisch niks, maar de tegenmaatregelen zijn ongelooflijk duur. We moeten niet escaleren, maar wel direct en proportioneel reageren, zodat afschrikking werkt. Dat vraagt om een weerbaarder defensie- en inlichtingenapparaat inclusief beperkte offensieve capaciteit.”

U reisde vorig jaar door de Verenigde Staten, op zoek naar een antwoord op het trumpisme. U analyseerde onder andere waarom mensen het vertrouwen in liberale en progressieve politici hebben verloren. Geldt uw analyse ook voor Nederland?

“Jazeker. In Nederland zie je dezelfde dynamiek als in de VS. In mijn analyse, gepubliceerd in *De Groene Amsterdammer*, geïnspireerd op onder meer het boek *Abundance* van Klein en Thompson, laat ik zien hoe rechts de overheid heeft verzwakt door haar kleiner te maken, terwijl links haar heeft verlamd met regels, procedures en inspraak. Daardoor lukt het niet om al erkende problemen zoals woningnood daadwerkelijk op te lossen. De bouw van huizen wordt tegengehouden door onder meer het vergunningstelsel, inspraakprocedures en het stikstofprobleem. Een buurtbewoner die verandering van het uitzicht niet leuk vindt, kan het bouwen van tientallen woningen tegenhouden. Het gevolg daarvan is dat mensen teleurgesteld raken omdat de overheid veel belooft maar weinig levert. Dat draagt bij aan de algehele onvrede.

Daarnaast richt links zich te sterk op het verdelen van geld en te weinig op het vergroten van het aanbod. Steun voor lage inkomens is nodig, maar we moeten óók leren weer te bouwen en technologie inzetten om producten en voorzieningen betaalbaar en beschikbaar te maken. De overheid moet meer leveren: huizen, infrastructuur en de groene transitie.”

Hoe krijgen we in Nederland die beweging op gang?

“Die beweging is al voorzichtig ingezet. Bij de laatste verkiezingen zag je al dat partijen minder ruimte willen voor eindeloze procedures. We moeten niet alleen meer geld aan zorg uitgeven, maar ook investeren in technologieën die het leven goedkoper en beter maken. Dat vraagt om een herwaardering van de rol van de overheid, die jarenlang vertrouwde op de markt. De overheid moet weer bepalen welke huizen er komen en hoe technologie ze goedkoper en duurzamer maakt, en manieren zoeken om de huizenprijs naar beneden te brengen.”

Hoe moeten we omgaan met de grote belangen die daarbij spelen?

“Die belangen zijn groot, zeker van de vastgoedwereld. Een risico is dat we in woorden vóór gelijkheid zijn, maar in beleid vooral de status quo verdedigen. Veel mensen profiteren van hoge huizenprijzen, ook ikzelf, maar het is niet eerlijk dat je daar zonder inspanning rijker van wordt terwijl anderen niet kunnen instappen. Links moet ook dingen durven af te breken. Er liggen concrete mogelijkheden voor een progressieve agenda die écht iets aan ongelijkheid doet.”

Uw proefschrift *Het inbedden van Technopolis: Moderniteit tot een thuis maken* (2017) ging over het belang van de mens om verbonden, ingebed, te zijn in de moderne samenleving. U pleit nu voor een

progressief bouwproject waar iedereen een bijdragen aan moet kunnen leveren. Waarom is dat belangrijk?

“De spanning tussen moderniteit en traditie, globalisering en inbedding, loopt door veel van mijn werk. We hebben te veel ingezet op modernisering, waardoor een deel van de bevolking goed meekomt, maar veel anderen zich onworteld, niet meer thuis voelen. Extreemrechts weet dat gevoel goed te benutten, zoals zichtbaar is bij bijvoorbeeld Trump-rally's. Links kan daarvan leren. Progressieve politiek spreekt vaak in afstandelijke, bestuurlijke taal, terwijl vroeger vakbondsleiders juist herkenning boden door vanuit dagelijkse ervaringen te spreken. Politiek draait naast regels vooral om verbondenheid, vertrouwen en wederkerigheid. Daarom pleit ik voor een progressief bouwproject.

“Links heeft de overheid verlamd met regels en inspraak”

Nederland loopt vast en moet gezamenlijk opnieuw worden opgebouwd. Iedereen moet daarin een rol kunnen spelen, van hoogleraren tot zonnepaneelinstallateurs. Met een eerlijk verhaal kun je mensen aanspreken op hun bijdrage en meestal willen ze die verantwoordelijkheid graag nemen.”

U beschrijft in *Atlas van de Digitale Wereld de strijd om de digitale kaart, maar u sluit het boek af met een ander geluid: er is ook altijd een beweging geweest tegen macht en hegemonie, die openheid en gezamenlijk bezit van de aarde voorstaat. U verwijst naar Hugo*

de Groot en de vrije zee. Hoe past zo'n ideaal in deze tijd van geopolitieke rivaliteit?

“Ik hoop mijn volgende boek juist aan dat perspectief te wijden: de vraag hoe we een wereld kunnen inrichten die niet wordt gedomineerd door het recht van de sterkste. Dat is idealistisch, zeker in een tijd waarin iedereen groter en machtiger wil worden. Maar misschien juist doordat die wereld van macht tot zoveel problemen leidt, zeggen we straks: we moeten een nieuw systeem opbouwen. Net als na de Tweede Wereldoorlog kan er opnieuw behoefte ontstaan aan andere ideeën. Mijn stelling is dat het idee van een niet-imperiale wereldorde wereldwijd terug te vinden is. In het Westen zie je het bij Kant en bij de grondleggers van de Europese Unie, die zelf een project voorbij macht wilden bouwen. China kent de traditie van Tianxia, letterlijk ‘alles onder de hemel’. Dat gaat over dat we voor onszelf moeten zorgen, maar eerst moeten zorgen voor de gemeenschappelijke aarde. In landen als India heb je onder de vlag van het idee van de derde wereld ook het ideaal gehad van onafhankelijkheid van grote machtsblokken. Met het boek hoop ik te laten zien dat het idee minder onwaarschijnlijk is dan we denken.”

In uw boeken bedankt u telkens uw ouders en partner voor hun steun, liefde en inspiratie. U groeide op tussen meerdere culturen, leerde creatief schakelen tussen die werelden en filosofisch te denken vanuit uw eigen ervaringen. Welke waarden hebben uw ouders en partner u meegegeven, en hoe geven die richting aan uw leven?

“Mijn ouders komen uit twee verschillende culturen, waardoor ik al jong leerde bewegen tussen Surinaamse, Pakistaanse en Nederlandse werelden. Dat gaf me een gevoeligheid en vermogen om me makkelijk in andere perspectieven in te leven. Als kind van migranten kreeg ik ook een stevig

Haron Sheikh (1980) is een Nederlandse filosoof met Pakistaanse en Surinaamse roots. Hij doet multidisciplinair onderzoek naar kwesties met betrekking tot internationale orde en nieuwe technologieën zoals AI. Hij is senior onderzoeker bij de Nederlandse Wetenschappelijke Raad voor Overheidsbeleid (WRR) en hoogleraar filosofie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Sheikh schreef (mee aan) verschillende boeken en essays zoals: *Het inbedden van Technopolis: Moderniteit tot een thuis maken* (2017), *Atlas van de Digitale Wereld* (2024), *Navigeren door een fragmenterende wereldorde* (2025) van de WRR en *Ontwaken uit de politieke sluier* (2023). Daarnaast is hij columnist bij *NRC*, lid van het filosofisch team bij *Trouw* en docent bij de IMC Weekendschool. Op 21 februari sprak hij de vijfde Banninglezing uit.

arbeidsethos mee: hard werken, niets vanzelfsprekend vinden, verantwoordelijkheid nemen voor familie en gemeenschap. Bescheidenheid hoort daar ook bij.

Van mijn man, die uit Bosnië komt en door de oorlog is gevormd, leerde ik veel over omgaan met pijn en de kracht die daaruit kan ontstaan. Zijn perspectief helpt me relativiseren. Wanneer iets spannend is, denk ik ook aan het pad dat mijn ouders hebben afgelegd. Mijn moeder die op haar zeventiende naar Nederland kwam, één keer per maand kon bellen en dan samen met haar moeder huilde van heimwee. Het pad dat mijn ouders hebben afgelegd, hun strijd en alles wat ze hebben gegeven, plaatsen een verantwoordelijkheid bij mij. Ik wil iets terugdoen, doorzetten en hen trots maken. Dat geeft richting aan mijn werk én mijn leven.”

Jos
Aarnoudse

van de Voorzitter

Progressieve selectieve verontwaardiging

In februari kreeg ik een column toegestuurd met de vraag wat ik ervan vond. De titel was: 'Progressief Nederland kijkt het liefst weg van islamitisch ouderschap'. De centrale stelling was dat 'links' selectieve verontwaardiging valt te verwijten als het gaat om het schenden van mensenrechten.

De hoofdmoot uit de column betrof de ayatollahs in Iran en de verontwaardiging over het gebrek aan verontwaardiging over 'islamitisch ouderschap'. Er zijn moslims die in de naam van de – in hun ogen – 'ware' islam vreselijke dingen doen, maar om de niet-vreselijke moslims te beschermen wordt dat vergoelijkt, om maar niet in het islamofobe kamp terecht te komen, aldus columnist Jolande Withuis. En dat vindt zij dan weer vreselijk.

Wat Iran betreft hoeft er geen misverstand te bestaan: wat daar gebeurt, is in alle toonaarden verwerpelijk. Daarover verontwaardigd zijn en solidariteit tonen zou alle recht-lievende mensen sieren. En dat ooit de hoop op de ayatollahs was gevestigd om de sjah weg te krijgen, doet daar niks aan af. De duivel is door Beëlzebul uitgedreven. Wat er kwam was erger of minstens zo erg als wat er ging.

Ja natuurlijk is er geweld en terreur in naam van 'de islam'. Wordt daarvan weggekeken omdat moslims nu eenmaal gedefinieerd zijn als slachtoffers? Welke progressieve Nederlander is daar nu zo naïef over? Het voorbeeld dat gegeven wordt van GroenLinks-PvdA Eerste Kamerlid Farah Karimi overtuigt niet. Zij zegt ervan te balen, dat het geweld van de Revolutionaire Garde in Iran wordt gebruikt om heel de islam en alle moslims zwart te maken (een anti-islamagenda die wel degelijk bestaat

Eerste Kamerlid Farah Karimi

Jos Aarnoudse is
voorzitter van de
Banning Vereniging

in sommige kringen in Europa). Zo van: zie je wel, die moslims zijn allemaal barbaren. Withuis vergelijkt dat met de tijden van de Koude Oorlog, alsof Karimi zou ontkennen dat de stalinistische politiestaatpraktijken iets met communisme te maken zouden hebben.

Maar is dat wel de juiste vergelijking? De juiste vergelijking lijkt mij dat terecht 'anti-sovjettisme' in het Westen ook werd gebruikt in een heksenjacht tegen alles wat maar riekte naar socialisme, inclusief een ethisch gedreven sociaaldemocratie. Dus bedoelt Karimi niet dat je moet ophouden alles over één kam te scheren om een bepaalde bevolkingsgroep 'kalt zu stellen'. En helaas, dat is geen 'binnenlands politiek gekift', maar voor moslims dagelijkse praktijk.

In Iran vindt geen slachtpartij plaats 'door een expansieve wereldreligie', waar je vervolgens alle moslims op zou moeten kunnen aanspreken, net zomin als dat je alle Joden zou moeten kunnen aanspreken op de Israëliëse staatsterreur. In Iran vindt een slachtpartij plaats door lokale Iraanse machthebbers die een universele wereldreligie gebruiken om hun optreden te rechtvaardigen. Niets meer en niets minder. Dat is al genoeg reden om je inderdaad erg druk over te maken en zij aan zij te staan met alle Iraanse mensen die snakken naar meer vrijheid in hun land.

ESSAY

Oncomfortabel, menselijk, afgestemd: De enige vooruitgang waar we voor kunnen vechten

Door Myrthe Weijman

I Inleiding: het comfortabele denkraam

Instagram is voor mij een plek van oprechte ontspanning. Niet omdat ik het doomsrollen tot een minimum heb beperkt (heb ik niet), maar omdat ik mezelf in een nauwkeurig samengestelde belevingswereld begeef. Ook wel een comfortabel, warm bad van herkenning. Mijn tijdlijn bestaat uit foto's van bibliotheken, fragmenten uit boeken of films die ik al ken of die verdwijnen op 'de lijst', de standaardverzameling

absurdistische reels en memes. Politieke analyses, als ik ze tegenkom, zijn gestoeld op solidariteit en compassie en kunnen rekenen op een instemmende knik. Ik word niet uitgedaagd, niet geconfronteerd met andersdenkenden. Heerlijk, vindt de mens in mij.

Voor de filosoof wringt het.

Zo vraag ik me regelmatig af of de politieke posts die ik voorbij zie komen wel bereiken wie ze moeten

bereiken, of dat ze rondgaan in kringen die er toch al dezelfde opvattingen op nahouden. Dat ze hoogstens blootleggen wie er nóg activistischer kan zijn, nóg moreel scherper. Ik zal mensen nooit ontmoedigen het goede te (willen) doen, en om daarin steeds verder te gaan. Integendeel.

Myrthe Weijman (1995) won op 21 februari de Banning Prijs 2026. Ze werkt als freelance redacteur en (beginnend) schrijver.

Wel vrees ik dat de fenomenen *echo chambers* en ‘bubbels’ (excuseer de clichés) een probleem zijn op grotere schaal dan alleen social media. In een wereld waarin polarisatie groeit en de bereidheid om te verzoenen en constructief samen te werken afneemt, kunnen we het ons niet veroorloven om alleen in onze eigen waarheidskringen te verkeren. Met name omdat we overduidelijk samen aan de bak moeten.

II Diagnose: hoe vooruitgang zijn aantrekkingskracht verloor

De redenen waarom mensen het in het beste geval met elkaar oneens zijn, en elkaar in het slechtste geval dehumaniseren, liggen zelden alleen in een conflict van feiten. Het is verleidelijk om te denken dat we elkaar met informatie kunnen overtuigen, dat de ander beter zou doen als hij maar beter wist. Dat we elkaar het licht kunnen laten zien als onze argumenten maar sterk genoeg zijn en de urgentie genoeg benadrukken. Maar zulke boodschappen landen alleen als de ontvanger beschikt over de mentale ruimte en een narratief waarin andere perspectieven kunnen worden opgenomen. Wanneer verandering wordt ervaren als bedreiging – economisch, cultureel of existentieel – kan een meningsverschil al snel uitmonden in verlies van verbinding, wantrouwen, defensiviteit. In het gevoel niet zichzelf te kunnen zijn zonder hier moreel of persoonlijk voor veroordeeld te worden. Verbittering is een veelvoorkomend gevolg, evenals een gebrek aan handelingsbereidheid om als gemeenschap samen te streven én te werken.

Des te schrijnender is deze dynamiek omdat onze onderliggende verlangens universeel zijn: bestaanszekerheid voor onszelf en onze naasten, erkenning, het gevoel invloed te hebben op zowel het leven dat

we leiden als de wereld waarin we dat doen. Kortom: in de grote lijnen willen we exact hetzelfde. Juist daarom is het problematisch dat de sociale voorwaarden om deze verlangens gezamenlijk na te streven steeds vaker ontbreken.

III Vooruitgang: een definitie

Net zoals bij elk filosofisch project is ons startpunt een definitie. Om zo neutraal mogelijk te blijven, kan vooruitgang worden gedefinieerd als een beweging ‘naar voren’, naar een eindpunt waar het ‘beter’ is dan waar we ons nu bevinden. Weinig werkbaar, nog. Maar voor een brede steun voor maatschappelijke verandering, ongeacht diepe verdeeldheid in wereldbeelden, is een begrip van vooruitgang nodig dat in zekere zin universeel is. In andere woorden: we hebben een vorm van vooruitgang nodig waartegen niemand in principe zou moeten hoeven ageren.

Het moge duidelijk zijn dat dit geen eenvoudige opgave is. Ogenscheinlijk zelfs een onmogelijke, omdat we niet ontkomen aan normatieve invulling. Maar in theorie zijn slechts twee voorwaarden essentieel om vooruitgang voorbij een lege, procesmatige definitie te tillen.

Twee pijlers

Ten eerste moet het begrip de tand des tijds doorstaan en stand kunnen houden in verschillende historische contexten. Vooruitgang is in deze zin altijd verbonden geweest met efficiëntie, effectiviteit en kennisontwikkeling. Technologische, medische, wetenschappelijke en organisatorische mogelijkheden helpen de mens om problemen beter, sneller of met minder schade op te lossen dan voorheen. Zonder kennisgroei en organisatorische effectiviteit blijft van maatschappelijke ontwikkeling immers weinig over dan wensdenken.

Maar ook de ontwikkeling van kennis en mogelijkheden krijgt geen vorm zonder visie. De tweede pijler van vooruitgang is daarom een gedeelde oriëntatie op samenleven: een onvermijdelijk normatieve dimensie die op zichzelf een voorwaarde vormt voor verdere vooruitgang. Ze is relationeel in plaats van voorschrijvend, biedt ruimte voor tegenstellingen en onttrekt ons de voedingsbodem voor structurele vervreemding. Bovendien impliceert ze een staat die collectief profijt oplevert. En waar we zelfs evolutionair en biologisch op afgesteld zijn.

Harmonie

Eens zijn is hier niet het punt, warme gevoelens koesteren evenmin. Bij harmonie gaat het om verbondenheid, eenheid, een balans die houdbaar is op de lange termijn. Om de definitie volledig te maken alvorens in voorwaarden en precieze betekenis te duiken, volstaat voor nu een onderscheid in drie onderling verweven dimensies: harmonie in en met onszelf (innerlijke rust en handelingsruimte); harmonie tussen mensen onderling (verdraagzaamheid en wederzijdse erkenning); en harmonie tussen onszelf en de natuurlijke wereld waarmee we leven (leefbaarheid op de lange termijn).

Het goede nieuws: dit klinkt utopischer dan het is.

IV En nu vooruit: het belang van (ervaren) erkenning en autonomie

Met oom Hans aan de kersttafel

Menig lezer zal zich de afgelopen periode aan de kersttafel hebben geërgerd aan een bot, ongenueanceerd, mogelijk beschonken familielid. De oom die je in het beste geval ‘helpt’ door te zeggen dat het nu toch eindelijk eens tijd wordt

dat je iemand vindt, en die in het slechtste geval – na een extra paar glazen – verkondigt dat het land ‘vol’ is, dat ‘je tegenwoordig ook niks meer mag zeggen’, dat zijn generatie het aanzienlijk slechter had. Zo niet, *lucky you*; waarschijnlijk ben je in de minderheid.

Maar nu wil de advocaat van de duivel weten: wat gebeurt er aan de andere kant van deze feestelijk gedekte tafel? Wat maakt dat iemand zich vastklampt aan dit soort uitspraken, zelfs wanneer ze zichtbaar weerstand oproepen?

Hier speelt waarschijnlijk meer dan alleen een plagerijtje of een meningsverschil. Onze fictieve oom Hans ziet heus de blikken, voelt de spanning, hoort zijn eigen woorden harder klinken dan bedoeld. Terugkrabbelen voelt als gezichtsverlies, tegenover zichzelf en de rest van het gezelschap. Wat volgt is geen echte poging om gelijk te halen, maar om zichzelf overeind te houden. Onder de stelligheid schuilt het gevoel dat ‘zijn wereld’ tussen zijn vingers door glipt. Woorden die hij zijn hele leven gebruikte, zijn ineens problematisch geworden; wat voor hem nooit vanzelfsprekend was, lijkt door nieuwe generaties als recht te worden opgeëist. Hij drukt zich niet langer uit, maar begint zich te verdedigen. En wanneer zijn uitspraken worden bekritiseerd, voelt dat niet als kritiek op ideeën, maar als afwijzing van zijn manier van zijn, zijn levenservaring, zijn houvast.

Misschien gebeurt dit grotendeels onbewust. Misschien ontbreken deze achterliggende motivaties zelfs helemaal. Maar het belangrijkste is dit: voor oom Hans is dit de realiteit zoals hij die ervaart. En daar ligt het knelpunt. Vooruitgang stopt immers niet waar mensen ongelijk hebben, maar waar hun ervaren

werkelijkheid geen erkenning vindt.

De kersttafel als metafoor voor de samenleving is problematisch om verschillende redenen, maar legt wel een belangrijk mechanisme bloot: onenigheid en harmonie hebben zelden te maken met een conflict van feiten, en vaker met een (ervaren) aantasting van erkenning en autonomie.

Erkenning en autonomie als politiek wezen

Deze ervaren aantasting is zelden uitsluitend interpersoonlijk, maar wordt mede geproduceerd door de maatschappelijke context waarin we leven. In het publieke debat domineren scherpe oneliners en wij-zij-denken; de burger wordt veelal gezien als kandidaat om te overwinnen, in plaats van serieus genomen als autonoom subject met eigen inbreng. Dat gevoel verdiept zich wanneer dezelfde overheid die normen en regels stelt, tegelijk tekortschiet in bescherming of bestaanszekerheid. Wel onderwerping, geen invloed. Nog afgezien van de vraag of deze ervaring feitelijk gegrond is, is de beleving alleen genoeg om een mens wantrouwend te maken. Wat rest is afscheiding: in overtuigingen, in groepen, in identiteiten. Polarisation is in die zin geen moreel falen, maar een logische reactie op ervaren uitsluiting. Een begrijpelijke, zelfs.

Een nieuwe blik op vooruitgang

De concrete uitwerking hiervan in verschillende facetten van de samenleving wordt bij voorkeur uitgedacht door mensen met meer relevante kennis en vaardigheden dan ik. Wel kunnen alvast kaders worden geschept, gestoeld op de aannames dat 1) we als mensen, ondanks diepe verschillen in overtuigingen en levenswijzen, gemeenschappelijke basisbehoeften hebben en willen toe bewegen naar een

wereld waarin we deze vervuld zien; 2) we bereid zijn hiervoor samen te werken en tegenstellingen te verdragen, mits dat betekenisvol en niet bedreigend voelt.

Allereerst heeft deze benadering van vooruitgang consequenties voor de manier waarop we de politieke en maatschappelijke dialoog inrichten. Als het een gezamenlijk project moet zijn, kan het debat niet uitsluitend functioneren als arena voor morele profilering. Er is ruimte nodig voor gesprekken waarin luisteren niet automatisch wordt opgevat als instemming en twijfel niet als zwakte. Oordeelvrije dialoog kan klinken als naïef ideaal, maar is een voorwaarde om verschillen hanteerbaar te houden in een samenleving die fundamenteel pluralistisch is. Hier ligt evenzeer een taak voor media, opiniemakers en kunstenaars die het maatschappelijk gesprek vormgeven. Wie consequent spreekt in termen van kampen, morele zuiverheid of historische winnaars en verliezers, draagt bij aan vervreemding, zelfs wanneer de intenties progressief zijn. Erkenning vraagt niet om gelijk geven, maar om het zichtbaar maken van de mens achter de opvatting.

De opdracht voor de overheid en anderen die daadwerkelijke invloed hebben op het leven van mensen is groter; met de macht om (gevoelens van) erkenning en autonomie te beïnvloeden komt verantwoordelijkheid. Autonomie en erkenning groeien niet uit perfect beleid, maar uit nabijheid, transparantie en uitlegbaarheid. Uit een verhaal waarin mensen zichzelf kunnen herkennen. Wanneer beleid structureel wordt ervaren als iets wat mensen overkomt, verdwijnt niet alleen vertrouwen, maar ook de bereidheid tot een constructieve houding en verantwoordelijkheid. Laat dit nu

Mythe Weijman licht haar essay toe op 21 februari in de Rode Hoed.

juist belemmerend werken voor vooruitgang.

Ten slotte vraagt deze visie op vooruitgang iets van onszelf. Tegenstrijdigheid verdragen betekent accepteren dat niet elk standpunt normatief beoordeeld moet worden of mogelijk bedreigend is. Moreel absolutisme, groepsdenken en wantrouwen jegens instituties bieden houvast en overzicht, maar reduceren ook de wereld tot iets ongenueanceerds en beheersbaars. Wie de ander primair benadert als drager van een verwerpelijke overtuiging, sluit het gesprek voordat het begonnen is. Het loslaten van die reflex is dan geen teken van morele vrijblijvendheid. Het getuigt van volwassenheid in een samenleving waarin met verschillen moet worden gewerkt, in plaats van ertegen.

V Conclusie: een toekomst voor mens en filosoof

De scrollende Instagrammer in mij heeft ook regelmatig de behoefte om een digitale stoel naar oom Hans te gooien. Als mens ben ik

moe, boos, ongeduldig. Ik snap de reflex om afstand te nemen, om gesprekken te laten doodbloeden, om te denken: hoe kan ik hier in vredesnaam rustig onder blijven? Tegelijkertijd is dat precies het punt waarop de filosoof in mij recht gaat zitten. Niet omdat ik aan mijn eigen opvattingen twijfel, maar omdat ik ervan overtuigd ben dat we onder de juiste voorwaarden willen samenwerken en zelfs bereid zijn daar comfort en harde overtuigingen voor in te leveren.

Dat vraagt geen naïef mensbeeld. Integendeel: mensen zijn, zoals Aristoteles al stelde, politieke wezens. Geneigd tot betrokkenheid, tot samenwerking, betekenis voorbij het eigen belang. Dat die neiging vaak omslaat in verbittering of terugtrekking, duidt niet op moreel falen. Veel mensen bedoelen het goed, maar handelen vanuit angst, uitputting of verlies van grip. In zo'n context biedt een versimpeld wereldbeeld houvast. Begrijpelijk. Maar tegelijkertijd een doodlopende weg.

De kern van mijn betoog laat zich dan ook eenvoudig formuleren:

1. Een definitie van vooruitgang waarmee ieder het redelijkerwijs eens kan zijn, benadrukt kennisontwikkeling, nieuwe mogelijkheden en harmonie.
2. Vooruitgang vraagt om gezamenlijke wil.
3. Gezamenlijke wil vraagt om harmonie.
4. Harmonie veronderstelt het vermogen verschil te verdragen.
5. Dat vermogen ontstaat alleen waar mensen zich niet gedwongen maar gezien voelen, en wanneer zij autonomie ervaren.

Vooruitgang herwint niet zijn aantrekkingskracht door het formuleren en afdwingen van bepaalde normen, maar door de voorwaarden te scheppen waaronder mensen het gezamenlijk willen dragen.

Dit essay, de essays van de andere genomineerden en het juryrapport zijn terug te lezen op onze website.

Smartphonevrij opgroeien

Wanneer geef je je kind een smartphone? En hoe leer je het om te gaan met de verslavende aspecten ervan? Het zijn de grootste opvoedvragen van deze tijd. In het lekker geschreven en handzame boek *Smartphonevrij opgroeien* presenteert psycholoog Thijs Launspach de lessen, handvatten en vragen van de gelijknamige ouderbeweging. Echt een aanrader, voor ouders, docenten en andere opvoeders. Want de kindertijd is simpelweg te kort om door te brengen achter een smartphone.

Door Naomi Woltring

Veel ouders willen hun kind nog helemaal geen telefoon geven, en toch hebben bijna alle kinderen er een in groep acht. Omdat de rest er nu eenmaal ook een heeft. Als we nou samen afspreken dat we onze kinderen nog geen telefoon geven en zo de groepsdruk verlagen, bedacht een groepje Amsterdamse ouders. Bij 25% verschuift immers de groepsnorm. Ouderbeweging Smartphonevrij Opgroeien was geboren. Ze startten met zelf ouderavonden organiseren waar ze in gesprek gingen met andere ouders en vonden heel veel gelijkgestemden. Vervolgens initieerden ze het *Ouderpact*, waarbij je er als ouder voor kan tekenen dat je je kind geen smartphone geeft tot zijn/haar veertiende jaar en pas sociale media op zijn/haar zestiende. Met de twaalfde verjaardag kan je je kind een *startphone* geven (alleen bellen en sms'en). Vrijwel elke volwassene met een smartphone worstelt met de aandacht die het ding slurpt. Als je je verveelt of ongemakkelijk voelt – even je berichten checken. Even iets opzoeken en vervolgens een kwartier lang van artikel naar artikel te klikken of filmpjes op YouTube te kijken. Maar wat zocht je ook alweer op? Voor kinderen is het nog moeilijker dan volwassenen, omdat hun impulscontrole veel minder ontwikkeld is. Die vaardigheid ontwikkelen ze namelijk pas in de puberteit. Launspach geeft handvatten om het gesprek over smartphones te starten op school en met je kinderen. En het werkt echt, merk ik op de basisschool van mijn eigen kinderen. Met een klein clubje ouders een ouderavond voorbereiden. Nadenken over alternatieven (misschien toch weer een vaste telefoon zodat kinderen elkaar kunnen bellen voor speelafspraken, een gezinslaptop om dingen op te zoeken). Zodra je met elkaar in gesprek gaat, blijkt dat veel ouders met dezelfde vragen worstelen. De meeste willen hun kind nog helemaal geen smartphone geven, maar ze willen ook niet dat hun kind buiten de boot valt en als enige van de klas niet in de klassenappgroep zit. Toch gunnen ze hun kind vooral een *kindertijd*, met spelen, vervelen, een muziekinstrument leren spelen, sporten. Dat zijn vaardigheden waar

Thijs Launspach, *Smartphonevrij opgroeien*, Uitgeverij POM, 2025

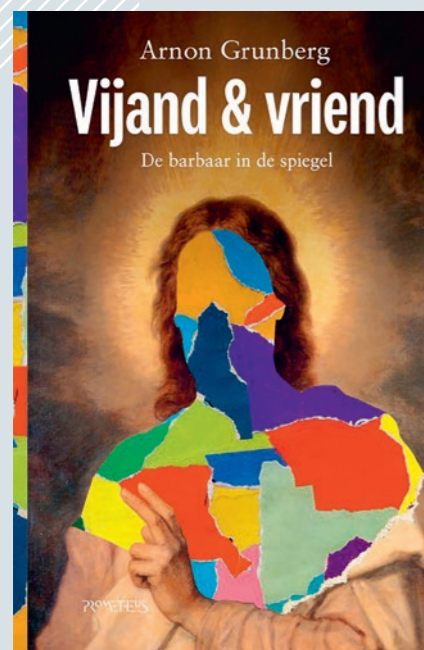
je je leven lang plezier van hebt. En je kindertijd komt nooit meer terug. Het is eeuwig zonde als die opgaat aan verslavende algoritmes en urenlang scrollend aan een scherm geplakt zitten. Dat onderlinge gesprek confronteert ouders (ook mij) met hun eigen gedrag. 'Als je als ouder veel op je scherm zit, geef je precies het voorbeeld dat je niet wilt geven. Heb je zelf de hele tijd je telefoon in de hand, dan is de boodschap die je daarmee geeft: hier draait het allemaal om. Dat heeft consequenties op het gedrag van je kinderen.' Er is zelfs al een woord voor: *phubbing*, een samen-trekking van *phone* en *snubbing* (negeren). 'Je negeert je kind omdat je verdwaalt in je telefoon. Dat is verwarrend voor je kind.' Naast handvatten biedt Launspachs boek een bemoedigend verslag van *organizing* van onderop in tijden waarin je je door de politieke en technologische ontwikkelingen van weeromstuit soms apathisch kunt voelen. Als ouders kunnen we ons verenigen, omdat we het beste willen voor onze kinderen. Die smartphone uitstellen, basisschooldirecties achter onze plannen krijgen, middelbare-schooldirecties laten uitspreken dat je écht geen smartphone nodig hebt om naar de middelbare school te gaan, een mededelingenbord in de aula voor roosterwijzigingen regelen in plaats van storende pushnotificaties – het kan. Als je samenwerkt. De ervaring van je samen organiseren en iets voor elkaar krijgen sterkt, emancipeert. En als je de druk genoeg opvoert, komt de overheid met richtlijnen voor wanneer kinderen een smartphone mogen, en komt er een socialemedia-verbod voor kinderen in het regeerakkoord. Makkelijk is het niet, maar het kan wel. En het begint bij ons.

Grensbewaking

In een eerder essay in *Tijd&Taak* riep ik op tot een politiek van twijfel, nuance en rust. Dat lijkt een weinig kansrijke positie in een tijd dat politiek begrepen wordt als strijd. Maar klopt dat wel?

Door Maarten van den Bos

Als we de stemming van vandaag de dag mogen geloven leven we in een overgangperiode. Kort na de inval in Oekraïne sprak de toenmalige Duitse Bondskanselier Olaf Scholz van een *Zeitenwende*. In een veelbesproken rede op het World Economic Forum te Davos oordeelde de Canadese premier Mark Carney dat de internationale gemeenschap er goed aan zou doen te beseffen dat de fundamenten van de na

Arnon Grunberg, *Vijand & vriend, De barbaar in de spiegel, Prometheus, 2025*

1945 opgebouwde wereldorde niet poreus of instabiel geworden zijn, maar gewoonweg zijn verdwenen. De funderende gedachte van die periode, dat samenwerking altijd beter is dan strijd, is hoegenaamd voltooid verleden tijd.

Het brengt de oude essentie van politiek terug op tafel. In een recent essay bracht Arnon Grunberg een analyse naar voren van de huidige stand van de wereldpolitiek aan de hand van het denken van de Duitse jurist Carl Schmitt, kroonjurist van het Derde Rijk. Politiek, aldus Schmitt, was altijd een zaak van vriend tegen vijand, van conflict en het recht van de sterkste. Het is een redenering die goed past bij de nieuwe orde die we om ons heen zien ontstaan. Weg is de politiek correcte nadruk op samenwerking, terug is de wetmatigheid dat echte politiek in essentie gaat om vijandschap, tegenstand en overheersing.

Spookkloven

Hoewel veel van dit type analyses gaat over de internationale verhoudingen, lijkt deze politiek van vriend en vijand ook in de nationale context van belang. 'De tegenstellingen in de samenleving lijken (...) groter dan ooit', oordeelde de

Sociaal-Economische Raad en elke terugblik op de afgelopen regeerperiode heeft iets in zich van strijd, conflict en ongenoegen. Tegelijk gaat er geen dag voorbij, of een nieuw initiatief rond begrippen als 'verbinding' of 'ontmoeten' steekt de kop op. Niet zelden wordt daarbij de nadruk gelegd op de noodzaak van verbinding om tijdens bovengenoemde *Zeitenwende* het hoofd boven water te kunnen houden. Om als het ware een dijk op te werpen tegen het gure klimaat van de internationale politiek. Gezien de geopolitieke omstandigheden is het nodig verschillen te overbruggen en de toekomst samen vorm te geven. 'In het verleden is er veel goeds opgebouwd door een cultuur van overleg en compromissen, door vrijheid en ondernemerschap, maar ook door een sociale traditie van gemeenschapszin en verantwoordelijkheid', valt te lezen in het afgelopen februari door D66, VVD en CDA gesloten regeerakkoord. Alleen samen, lijkt de boodschap, kunnen we dit nieuwe tijdsgewricht tegemoet treden.

Het plaatst GroenLinks-PvdA voor een uitdagende afweging. Want als je als vooruitstrevende fusiebeweging niet meegaat in deze nadruk op eenheid en perspectief, met wie vereenzelvig je jezelf dan wel? Met populistisch rechts, dat alle problemen ontkent door ze terzijde te schuiven als wezensvreemde elementen en dat daarmee als vanzelf lijkt te passen in de politiek van vriend en vijand? Of juist met de verliezers van de moderne samenleving

die niet lijken te passen in het beeld van gezamenlijkheid en verbinding? Met de lager opgeleiden, de mensen in armoede, de vergeten regio's of verpauperde wijken? Het eerste is geen optie. Want zoals Ilja Leonard Pfeijffer in een onlangs verschenen kroniek van de recente politieke ontwikkelingen terecht opmerkte, het populisme dat een uitdrukking wil zijn van een ongedeelde en ongefilterde volkswil schuurt met democratie en rechtsstaat.

Het tweede dan? De dialectiek van het regeerakkoord – overbrug die kleine verschillen nu om sterk te zijn in een tijd waarin we speelbal zijn van grote, globale tegenstellingen – deed me denken aan de analyse die socioloog Jan Willem Duyvendak onlangs naar voren bracht in een boekje over die vermeende tegenstellingen in het Nederland van nu. In het essay *Spookkloven* onderzocht hij de gedachte dat 'polarisatie en ongelijkheid de afgelopen jaren in Nederland zouden zijn toegenomen, en wel in die mate dat de kloven die tussen groepen gapen nog nooit zo

“Een oproep tot eenheid voorbij de maatschappelijke verschillen is salonpopulisme”

groot zijn geweest'. Een nuchtere analyse laat van dat beeld volgens Duyvendak echter maar weinig heel: 'wie naar de feiten kijkt, ziet

Jan Willem Duyvendak, *Spookkloven, Waarom Nederland minder gepolariseerd is dan we denken, Thomas Rap, 2025*

dat veruit de meeste vormen van verschil in Nederland sterk verminderd zijn'. Zeker in vergelijking met vroeger of elders is Nederland een baken van gelijkheid waarin vrijwel iedereen lijkt te zijn opgenomen in een breed politiek en maatschappelijk midden.

Daarmee wil Duyvendak niet zeggen dat er geen verschillen zijn, hij wijst bijvoorbeeld op de groeiende vermogensongelijkheid, of dat er

geen problemen zijn die een stevig en soms ook gepolariseerd politiek debat vragen. Zijn oproep is echter de feiten onder ogen te zien en met enige nuance naar de realiteit van vandaag de dag te kijken. En dat is nodig, maar niet zonder risico. Want als iedereen onderdeel geworden is van een breed politiek midden, waarom zijn de krachten die de bestaande orde willen ondergraven dan zo sterk? Een deel van de verklaring vindt Duyvendak juist in het overdrijven van de maatschappelijke tegenstellingen en de emotionele retoriek die daarmee gepaard gaat. 'Wie wil begrijpen hoe het mogelijk is dat het onbehagen zo groot is in een van de allerrijkste en -gelukkigste landen van de wereld, moet stilstaan bij de ondermijnende rol van emoties in de politiek.' Juist die emoties spelen 'het populisme' in de kaart. Maar als dat klopt, waar positioneer je een partij dan die vertrekt vanuit de gedachte dat er wel degelijk zaken in Nederland scheefgegroeid zijn en dat het nieuwe vormen van solidariteit vraagt om dat op te lossen?

Sloophamers

Wie zich nu schaart achter de retoriek van eenheid en verbinding die spreekt uit het regeerakkoord laat de oppositie vrijwel automatisch aan populistisch rechts. En daar lijkt men lak te hebben aan de oude orde van recht boven macht en samenwerking boven strijd. Wellicht is 'die naoorlogse wereldorde die ooit als vanzelfsprekend gold ook zwaargewond geraakt doordat de teleurgestelden

en de verveelden hun sloophamers laten neerkomen in datgene wat ze ooit vereerden of beweerden te vereren', meende Grunberg. Door diens essay naast de analyse van Duyvendak te leggen valt het contrast des te meer op. De verkoelende nuance die de laatste bepleit, is dan niet meer dan een nieuw aambeeld voor de sloophamers. Cynisch gezegd lijkt het de coalitiefracties daarom te doen. Om de 'bladzijde van Wilders' om te slaan is het voor het redelijke midden blijkbaar nodig het grootkapitaal in bescherming te nemen en de rekening eenzijdig bij werkenden, ouderen en chronisch zieken te leggen. De enige reële kloof die Duyvendak in zijn boek benoemt, die van de groeiende vermogensongelijkheid, blijft in stand. Als gevolg daarvan moeten werkelijk alle groepen die niet onder de meest vermogenden vallen de prijs van de eenheid betalen.

“Linkse politiek gaat niet over persoonlijke politieke rechten, maar over sociale rechtvaardigheid”

Want achter alle wervelende teksten over de befaamde Nederlandse compromisbereidheid in het recente regeerakkoord gaat een cynisch beeld van de samenleving schuil. Net als dat in de analyse van Duyvendak onbedoeld een cynisch beeld van de werkelijkheid opborrelt: wie zich achtergesteld voelt moet gewoon wat objectiever naar de werkelijkheid kijken. En wie

vraagtekens stelt bij de analyse, of bij geformuleerde maatregelen, trekt blijkbaar ook de feiten in twijfel, laat zich leiden door emotie of begrijpt het belang van eenheid in woelige geopolitieke tijden onvoldoende. De Amerikaanse historicus Samuel Moyn legde in een wervelende analyse ooit uit dat de hoogtijdagen van de mensenrechten niet zonder reden ook de hoogtijdagen waren van het neoliberale slopen van de bestaanszekerheid van grote groepen mensen. In de jaren negentig werden mensenrechten vooral begrepen als individuele politieke rechten: vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vereniging en vergadering, participatie in het politieke proces. Het recht gevrijwaard te zijn van armoede en gebrek stond minder prominent op de agenda. Dat paste, volgens Moyn, goed bij het neoliberale beeld van mens en samenleving, waarin elk menselijk

en maatschappelijk verkeer werd opgevat als gereguleerde competitie. De markt als maat van alle dingen en de overheid als hoeder van recht, regel en orde.

Vanuit dat perspectief is de kritische reflectie op het rechts-populisme en de wens om ook in geopolitiek uitdagende tijden weer een hoopvol perspectief te laten zien om

twee redenen onvolledig. In de eerste plaats omdat een oproep tot eenheid voorbij de al dan niet overdreven maatschappelijke verschillen misschien nog het best te duiden valt als salonpopulisme. De vulgaire politiek van vriend en vijand wordt terzijde geschoven ten dienste van eenheid en vooruitgang. Maar eenheid is geen medicijn tegen populisme, want als populisme ergens over gaat, dan is het juist wel over die eenheid. Het gaat over het laten samenvloeien van de wetgevende, uitvoerende én rechterlijke macht in de persoon van de democratisch gekozen leider, om Pfeijffer te citeren. Terwijl de aloude, door grondwettelijke kaders gebonden vertegenwoordigende democratie zich kenmerkt door een 'voortdurende zoektocht naar evenwicht tussen de belangen van de meerderheid en minderheden, realiseert de absolute democratie een dictatuur van de meerderheid'.

En of die meerderheid nu gestoeld is op een verondersteld breed politiek midden of op het uitgangspunt dat de politiek leider in staat is de ongefilterde volkswil te articuleren, het blijft een risicovolle fictie. Scherp gezegd zijn de nadruk op samenwerking van de nieuwe minderheidsregering en de harde afwijzing daarvan omdat dit niet zou zijn wat 'het volk' wenst door Wilders twee zijden van dezelfde medaille. Ze gaan ten onrechte beide uit van een fictieve maatschappelijke eenheid die te belangrijk is om gebonden te zijn aan tegenmacht en tegenspraak. Beide gaan in potentie voorbij aan de fundamentele essentie van de democratische rechtsstaat: dat de concentratie van macht te allen tijde voorkomen moet worden.

Grensbewakers

In een tijd dat politiek opnieuw begrepen lijkt te worden als een zaak van leven en dood, van vriend en vijand, volstaat het niet een beeld van een breed, op rationele feiten gestoeld midden te plaatsen tegenover als fictief veronderstelde kloven. Zolang in verschillende wijken in Nederland de levensverwachting zeven jaar lager ligt dan het landelijk gemiddelde en mensen ten opzichte van dat gemiddelde bijna een kwart eeuw minder gezonde levensjaren kennen is er nog voldoende feitelijk verschil om je druk over te maken.

De Belgische sociaaldemocraat Paul Magnette wees in een prachtig boekje het scherp trekken van grenzen ooit aan als de essentie van linkse politiek. Linkse politiek moet naar zijn oordeel gaan over het stellen van grenzen aan het kapitalisme. De markt begrenzen door haar buiten de sfeer van het publieke domein te houden, door de rechten van werknemers in de ruimten die door het kapitalisme gedomineerd worden te verzekeren en door de opbrengsten uit die ruimten deels aan te wenden voor het algemeen welzijn. Linkse politiek gaat niet over persoonlijke ethiek of politieke rechten, maar over sociale rechtvaardigheid en het besef dat de ontevredenheid van veel mensen nooit doorbroken kan worden zonder hen ervan te overtuigen dat collectief welzijn essentieel is voor persoonlijke ontplooiing.

In zowel de analyse van Duyvendak als de zalvende teksten van het regeerakkoord worden dergelijke grenzen tussen de markt en de

maatschappij en tussen private rijkdom en publieke armoede noch onderkend noch gehandhaafd. En zoals bestaanszekerheid daarmee een lege huls blijft, zo geldt dat ook voor de democratische rechtsorde. Die bestaat immers niet zonder de onlosmakelijke samenhang tussen politieke rechten en sociale verworvenheden. Tussen socialisme en democratie.

Er zit dus niets anders op dan een andere weg te vinden. Een nieuwe ruimte tussen de harde politiek van vriend en vijand, van macht boven recht en strijd boven samenwerking en de alternatieve vorm van volkseenheid die gevonden lijkt in het rationeel wegedeneren van elke vorm van verschil en de legitieme klachten over de daarmee gepaard gaande ongelijkheid. Een politiek van het bewaken van de grens tussen mensen en markt, tussen de principiële meerstemmigheid van de democratische rechtsorde en de definitie van wie we zijn door een toevallige meerderheid. Een dergelijke politiek is duidelijk in het bewaken van grenzen, maar staat tegelijkertijd open voor het gelijk van de ander. Het is een politiek waarin standvastigheid en twijfel bij elkaar horen. Een dergelijke politiek is misschien niet populair en is zeker niet makkelijk, maar dat maakt haar niet minder noodzakelijk.

Maarten van den Bos is wethouder ruimtelijke ordening, handhaving, duurzaamheid en milieu in de gemeente Lingewaard en voormalig ambtelijk secretaris van de Banning Vereniging.

Geweld tegen vrouwen

Door Evelien Polter

Vrouwen en meisjes zijn op straat en achter de voordeur slachtoffer van intimidatie en agressie. Een voorbeeld daarvan zijn drie verkrachtingen vlak bij mijn huis in het Wooncomplex Stek Oost. Daar wonen zo'n 250 studenten en statushouders samen in Amsterdam. De statushouders, bijna allemaal jongens, werden via het COA geplaatst zonder aanvullende voorwaarden of screening vanuit Stek Oost. De Nederlandse jongeren daarentegen kregen een duidelijke verplichting: minimaal één uur per week buddy zijn voor de jonge vluchtelingen uit o.a. Eritrea en Syrië. Het resultaat was een scheve verhouding in verantwoordelijkheden. Waar het project vroeg om professionele hulpverlening, werd een vorm van vrijwilligerswerk in de plaats gezet. Dat is geen integratiebeleid; dat is overschatting van wat jongeren in een kwetsbare woonsituatie kunnen dragen.

Op 15 januari jl. wijdde *Zembla* een uitzending aan deze samenlevingsvorm. (Oud-)bewoners spreken in deze documentaire over intimidatie, seksueel geweld en een langdurig gevoel van onveiligheid. De incidenten in Stek Oost waren niet incidenteel. In anderhalf jaar tijd deden (oud-)bewoners van Stek Oost meer dan twintig aangiftes vanwege aanranding en geweld, bleek al in 2022. In dat jaar werd een van de bewoonsters verkracht door een van de vluchtelingen nadat zij hem Nederlands had willen leren. De rechtszaak hierover werd geseponeerd omdat er onvoldoende bewijs van de verkrachting beschikbaar was. Het slachtoffer gaat weer bij haar moeder wonen. De dader blijft in zijn studio in Stek Oost. Na onderzoek van *Het Parool* in datzelfde jaar kwamen nog veel meer incidenten aan het licht, van steekpartijen tot zedendelicten, waarvan jonge vrouwelijke bewoners slachtoffer werden. Zij voelden zich niet veilig in hun woning. In de zomer van 2024 werd dezelfde, hierboven genoemde statushouder veroordeeld tot drie jaar

cel voor twee verkrachtingen die na het eerste incident plaatsvonden. Uit onderzoek van o.a. emeritus-hoogleraar Renée Römken blijkt dat geweld dat wordt gebruikt tegen mannen in de huiselijke sfeer zoals in Stek Oost vaak verbaal is. Als het gaat om fysiek geweld gaat het vaak om mannen die vrouwen mishandelen, verkrachten en/of vermoorden. In de *Zembla*-uitzending vertelt het eerste slachtoffer van de verkrachting dat de man dwingend en manipulatief was en heel ver ging om zijn zin te krijgen. Zelf kon nergens heen om hulp te krijgen om hem van zich af te houden. Het geweld dat zij meemaakte was vermijdbaar geweest als zij beschermd zou zijn tegen degene die haar belaagde.

De Gemeente Amsterdam die opdrachtgever van het project is, betreurt de ontstane situatie. De verantwoordelijke wethouders stelden dat risico's nooit volledig uit te sluiten zijn en dat vergelijkbare problemen zich ook voordoen in gewone studentenhuizen. Dat is een misleidende vergelijking. Een regulier studentenhuus kent geen bewoners met een potentieel trauma- of vluchtverleden, vereist geen buddy-constructies en brengt geen doelgroepen samen die professionele begeleiding nodig hebben. Wanneer een gemeente bewust kwetsbare groepen combineert in één woonproject, ligt de zorgplicht hoger, niet lager. Zeker wanneer er meerdere signalen zijn van onveiligheid.

Uit de tv-uitzending blijkt dat het project schadelijk is voor iedereen: voor de vrouwen die geweld meemaakten, voor de statushouders die juist veiligheid en rust nodig hadden, en voor het draagvlak voor opvang in de buurt. De Amsterdamse burgemeester Halsema zet stevig in op een veiliger stad voor vrouwen. Meer aandacht en zorg van de gemeente voor woonprojecten waar statushouders en studenten samenwonen zou wat mij betreft prioriteit moeten zijn.

Zorgpolitiek is morrelen aan de buitenkant

‘Nederland weer vooruit’ is het motto van het nieuwe kabinet. Maar geldt dat motto ook voor de zorg? Uit het coalitieakkoord blijkt dat men de zorg wil hervormen, want anders ‘stevent de zorg af op een zorginfarct door de stijgende zorgvraag’. Op korte termijn wil het nieuwe kabinet de kostengroei afremmen door 10 miljard euro ‘om te buigen’, zoals bezuinigen mooi omschreven wordt in beleidsjargon. Deze ombuiging wordt gerealiseerd door zorgkosten over te hevelen van collectieve arrangementen naar de individuele burger. Het eigen risico gaat omhoog, fiscale aftrekposten worden geschrapt en huishoudelijke zorg en woonkosten worden private uitgaven. Bij nadere beschouwing heeft deze aanpak niet echt iets verfrissends. Hij past in een langdurig overheidsbeleid waarbij getracht wordt de kostenstijging met financiële prikkels in toom te houden. Hoe komen we wel echt vooruit?

Door Dirk Achterbergh

Fractievoorzitters Rob Jetten (D66), Henri Bontenbal (CDA) en Dilan Yesilgöz (VVD) tijdens het presenteren van hun coalitieakkoord in Nieuwspoor. (foto via ANP)

Van Den Uyl tot Jetten is er continuïteit van beleid.

In 1975 was de toenmalige staatssecretaris van volksgezondheid Jo Hendriks (kabinet-Den Uyl) al uiterst somber over de kostenstijging in de zorg: “Het is duidelijk dat we ons beperkingen moeten opleggen en dat forse ingrepen niet uitgesloten zijn.” Hij ontwikkelde een stelsel van budgetplafonds en een restrictief vergunningenstelsel om het aanbod van zorg in de hand te houden. In 2006 introduceerde minister Hoogervorst een nieuw stelsel van gereguleerde marktwerking. De redenatie toen was dat Hendriks en zijn opvolgers het beleid wel erg bureaucratisch gemaakt hadden. Met de marktwerking zou de knellende jas van de aanbodbeperking kunnen worden uitgedaan. Marktprikkels zouden een nieuwe dynamiek brengen en zo een ‘absoluut toekomstbestendig zorgstelsel’ het licht doen zien. Enkele jaren later, toen de kosten harder stegen dan ooit tevoren, kwam zijn opvolger minister Schippers (VVD) met de vondst van de ‘resultaatafhankelijke hoofdlijnakkoorden’ met de zorgsector. Een staaltje VVD-taalvaardigheid om de herinvoering van de aloude budgettering te verbloemen. Wel liet zij de betaling per verrichting intact, hetgeen betekent dat hoe meer zorgaanbieders doen, hoe meer inkomsten ze hebben. Die prikkel zorgt ervoor dat de budgetgrenzen van binnenuit voortdurend onder druk worden gezet.

Al met al is het stelsel van Hoogervorst niet erg toekomstbestendig gebleken. Onlangs kondigde de

nieuwe coalitie aan dat er een staatscommissie komt die ‘aanbevelingen moet doen voor een financieel houdbaar stelsel’. Zo lijken Jettens plannen meer op een cirkelgang dan op een weg vooruit. Ondanks de ideologische verschillen tussen links en rechts (overheidsregulering vs. marktprikkels) is er sprake van een opvallende conti-

“Niet het zorgproces zelf is nu het vertrekpunt, maar de geldstromen daaromheen.”

nuitteit van beleid in de afgelopen vijftig jaar. Waar Hendriks vooral het zorgaanbod wilde beperken, waar Hoogervorst de zorgvraag wilde beïnvloeden met financiële prikkels en waar Jetten met zijn ombuiging van collectief naar privaat hetzelfde doet, blijft er steeds sprake van pogingen om met geld of regulering de zorg van buitenaf te beheersen. Niet het zorgproces zelf is het vertrekpunt voor beleid, maar de geldstromen en wet- en regelgeving daaromheen.

In Den Haag leeft het gevoel dat die zorgkostenstijging nauwelijks te beïnvloeden en onbeheersbaar is. Tegelijkertijd voelt men zich verantwoordelijk voor de zorgkosten. Dat is begrijpelijk; het is de taak van de politiek om de omvang en kosten van publieke voorzieningen te begrenzen, de gezondheidszorg niet uitgezonderd. Het is de tweede post op de rijksbegroting met 113 miljard euro in 2025. Maar

je verantwoordelijk voelen voor iets waar je weinig invloed op hebt is een spagaat waar beleid makend Den Haag zenuwachtig van wordt. Is dat de verklaring voor de al een halve eeuw klinkende alarmbel? ‘De zorg soupeert andere uitgaven op, we stevenen af op een infarct, zo kan het niet langer, fors ingrijpen is nu echt onvermijdelijk’, zijn de telkens

terugkerende onheilsboodschappen. Er spreekt onmacht uit, waarbij de hyperbolen van een naderende ramp het forse ingrijpen van buitenaf lijken te moeten rechtvaardigen.

De blik van binnenuit

Maar waar worden beslissingen genomen die direct invloed hebben op de zorgkosten? Dat is in de hoofden van dokters en patiënten, in de spreekkamer of aan het ziekbed. ‘Ga ik die foto aanvragen’, denkt de huisarts, ‘zal ik aandringen op een verwijzing’, overweegt de patiënt, ‘opereren of afwachten’, vraagt de chirurg zich af en ‘zo kan het echt niet langer thuis met vader’, is de verzuchting van de familie naar de wijkverpleging. Al die gedachten en overwegingen leiden in het contact tussen zorgverlener en patiënt tot besluiten over zorg en de daarmee samenhangende kosten.

Beslissingen over medisch handelen worden niet in een vacuüm

“De beslissingen die echt invloed hebben op de zorgkosten worden genomen door dokters en patiënten.”

genomen door individuele dokters of patiënten. Er is een groter geheel dat invloed uitoefent op hun denken en handelen. Zowel hulpverleners als patiënten worden bewust of onbewust sterk beïnvloed door ideeën en overtuigingen rond ziekte en gezondheid die breed in de samenleving leven. Deze zijn niet zozeer wetenschappelijk onderbouwd, maar meer van normatieve en morele aard. Wat is belangrijk in het leven, wat is goed om te doen als het gaat om ziekte en gezondheid? Je zou dus ook de financiële bril kunnen afzetten en vanuit dit morele perspectief naar de uitdijende en moeilijk beheersbare zorg kunnen kijken. Dan zie je andere dingen. Het is de blik van binnenuit.

Iedereen bijna ziek

Interessant in dit verband is het rapport *Iedereen bijna ziek* van de Raad voor de Volksgezondheid. Het is van mei 2025, en het lijkt erop dat Jetten, Bontenbal en Yesilgöz dit helaas hebben gemist. Het spreekt van een diagnose-expansie. We zien het aantal diagnostische onderzoeken, zoals lab, röntgen, MRI en scopieën de laatste decennia fors toenemen. Deze toename is veel groter dan op grond van bevolkingsgroei en vergrijzing te verwachten valt. Idealiter dient diagnostisch onderzoek om de hypothese die in

het gesprek met de patiënt over zijn of haar klacht en bij het lichamelijk onderzoek wordt opgesteld te bevestigen of te verwerpen. Dat is gericht onderzoek. Maar er vindt in de praktijk ook veel ongericht onderzoek plaats, uit routine, de vakjes op het aanvraagformulier worden uitbundig aangekruist, of uit onzekerheid. Omdat een patiënt zich zorgen maakt over een aandoening waar geen aanwijzingen voor zijn, of omdat de dokter bang is om iets te missen.

Bij ongericht onderzoek wordt er vaak iets gevonden, want bloedtesten zijn steeds gevoeliger en scans steeds gedetailleerder. Het gevolg hiervan is dat dat ‘iets’ verder onderzocht moet worden, net zo lang tot er óf een afwijking wordt

“Door ongerichte diagnostiek dreigt iedereen bijna ziek te worden.”

vastgesteld, óf wordt uitgesloten. Als het eerste het geval is, is het vervolgens de vraag of die afwijking wel betekenis heeft. Illustratief hierbij is dat 30% van de mannen boven de 60 jaar die overlijden aan

iets anders, prostaatkanker blijkt te hebben. Men gaat er dus mee dood, maar niet aan dood. Ten gevolge van ongericht onderzoek zouden deze mannen massaal zijn behandeld met medicatie, bestraling of een operatie. Ze hadden dan de nodige bijwerkingen en complicaties ondervonden in verband met een aandoening waar ze geen last van hadden.

Daarnaast wordt er in toenemende mate gescreend: onderzoek bij mensen zonder klachten. Dat kan een bevolkingsonderzoek zijn, maar ook commercieel aangeboden testen, de prostaattest bij de drogist of een *total bodyscan*. Je weet maar nooit, en je kan er niet vroeg genoeg bij zijn, is het devies. Maar ook hier geldt: ondoordacht screenen stuit op een reservoir van vermeende of echte afwijkingen in de onderzochte populatie die zowel voor de gezondheid als voor de levensduur vrijwel betekenisloos zijn. Vrijwel, want heel soms ben je wel net op tijd bij. Dat moet worden afgewogen tegen de hoge kosten en tegen de complicaties van ingrijpend onderzoek en behandeling bij de gezonde groep. Met andere woorden: hoeveel

mensen moet je onnodig blootstellen aan diagnostiek en behandeling, met alle nadelen en gevaren van dien, om er één in een vroeg stadium te kunnen behandelen?

De diagnose-expansie wordt niet alleen veroorzaakt door ongericht onderzoek en ondoordacht screenen. Het oprekken van ziekte-definities levert hier ook een grote bijdrage aan. Door de criteria te verruimen, krijgt de groep met een gering hoger risico op ziekte zo een echte ziekte. Diabetes (suikerziekte) wordt tegenwoordig vergezeld van prediabetes. Dat heb je als je een normaal suikergehalte hebt dat aan de hoge kant is: hoognormaal wordt dat genoemd. Rutte’s lenigheid met taal vindt navolging in de zorg. Het gevolg is dat het aantal patiënten met suikerproblemen steeg van 1,1 naar 2,5 miljoen. Ook het aantal patiënten met een te hoog cholesterol stijgt. In 2016 slikten al 2,1 miljoen mensen pillen hiervoor. Sindsdien is dat aantal fors gestegen, niet omdat er in de bevolking zoveel veranderd is, maar omdat de grens van de normaalwaarde naar beneden is bijgesteld. Door ongerichte diagnostiek, door ondoordacht screenen en door het oprekken van ziekte-definities worden er miljoenen mensen extra in het medisch domein getrokken, gediagnostiseerd en behandeld. Zo dreigt iedereen bijna ziek te worden.

Individuele gezondheid boven alles

De overtuiging dat hoe meer medisch onderzoek er verricht wordt, hoe beter het is leeft breed. Baat het niet, dan schaadt het niet. Risico moet worden uitgesloten. Deze overtuiging hangt samen met een andere: de waarde die er aan individuele gezondheid wordt toegekend. Dit is de belangrijkste waarde in het leven geworden.

Bovendien ben je er zelf verantwoordelijk voor en heb je er zelf de regie over. De onzekerheid die dat met zich meebrengt, gaat gepaard met angst. Het aanbod van medische technologie is dan een middel om die angst voor ziekte te beheersen. Hoe meer, hoe beter. Zo is de cirkel rond.

Dit morele kader, dat individuele gezondheid boven alles stelt en de verantwoordelijkheid daarvoor bij het individu legt, kan, zoals elk

“Is een leven zonder risico’s wel een goed leven?”

moreel kader, worden aangevochten en bevestigd. Want vormen leven in vrede, steun vanuit je directe omgeving, een rechtvaardige samenleving en een zinvol bestaan niet even goed hoofdbestanddelen van een goed leven? Is een leven zonder risico’s wel een goed leven? Kan en moet pech altijd weg of hoort die bij het leven? Zien we in elk wolkje aan de blauwe hemel het begin van een orkaan of vinden we het beter om van het mooie weer te genieten en nemen we het minimale risico op een orkaan voor lief? Beslissingen in de spreekkamer en aan het ziekbed vinden plaats binnen een dominant moreel kader en cultureel klimaat: individuele risico’s bestrijden door veel medische interventies. Beleidsmakers voelen zich onmachtig; zij zitten niet op de stoel van de dokter, zeggen ze. Hardnekkig blijft men, van Hendriks tot Jetten, vanaf de buitenkant financiële tegendruk

geven aan de uitdijende zorgsector. Tegelijkertijd negeren ze interne druk die veroorzaakt wordt door een gezondheidsmoraal die juist aanzet tot veel medische drukte. Zo veroordeelt men zichzelf tot een tragische Sisyphus: altijd maar weer de last van de kostenbeheersing in de zorg te moeten dragen.

Niet op de stoel van de dokter kunnen zitten betekent niet dat je degene die daar wel zit geen vragen kan stellen. Dat is geen exclusieve

opdracht aan de regering, maar aan de hele samenleving. Een breed maatschappelijk moreel beraad over de grenzen van de zorg is nodig. Schrijvers, kunstenaars, geestelijk leiders, politici en opiniemakers kunnen allemaal de huidige gezondheidsmoraal bevragen of er een andere tegenoverstellen. We moeten van het ‘hoe’ naar het ‘wat’. We krijgen nooit een goed antwoord op de vraag hoe de zorg begrensd kan worden als we niet eerst een andere vraag beantwoorden: wat vinden we eigenlijk een goed leven, en wat voor zorg past daarbij?

Hoe de linkse fusie als een langzame mammoettanker toch het ruime sop koos

Na decennia mislukte kopjes koffie kwam tot veler verrassing toch een verregaande linkse samenwerking tot stand. Groene Amsterdammer-journalist Coen van de Ven reconstrueerde minutieus de fusie tussen GroenLinks en de PvdA in zijn boek *Een links verhaal*.

Door Twan van Lieshout

Na jarenlange voorbereidingen was het in juni vorig jaar opeens zover: GroenLinks en de PvdA gaan op in één partij. Officieel was de uitslag van de samenwerking al iets voor het congres tot stand gekomen. Maar nu stonden we er met z'n allen, in Nieuwegein: twee congreszalen, maar – ondanks de latere berichtgeving over de harde discussies over de levering van wapens aan Israël – toch best een goede sfeer en een aangenaam zonnetje.

Als relatieve leek had ik weinig gevoel over hoe de fusie nu werkelijk tot stand was gekomen, los van de Roodgroen-nieuwsberichten van initiatiefnemer Frank van der Wolde

vol diepte-interviews met alle betrokkenen blijkt dat de doorontwikkeling van een langer lopende samenwerking naar de fusie het resultaat is van een mengeling van ledenbereidheid, activisme maar toch zeker ook een topdown-project. De fusie is namelijk bovenal een zoektocht van prominenten naar machtsvorming, waar met name Jesse Klaver en Lilianne Ploumen in het begin een belangrijke rol in hebben gespeeld.

Partijen als vloten

De metafoer van Van de Ven dat je partijen het beste kunt zien als grote vloten, helpt hierbij: de Tweede Kamerfractie is het vlag-

lokaal niveau veel kleine sloepjes van gemeentelijke afdelingen allerlei kanten op driften. Ze moeten langzaam allemaal dezelfde koers varen, en, zoals Van de Ven het zo mooi beschrijft 'met elkaar de vlag strijken en de hele boel opheffen ten behoeve van iets nieuws'. Je ontkomt simpelweg niet aan een aantal kapiteins.

Het nadeel hiervan is dat iedereen meegenomen diende te worden, zodat de partijschade bij beide partners zo klein mogelijk zou blijven. Met name de PvdA onder partijvoorzitter Esther-Mirjam Sent, die volgens het boek met enige regelmaat op de rem zou blijven trappen onder de noemer 'procesrechtvaardigheid': 'wat ik de minderheid van tegenstanders kan en zelfs moet bieden, is een rechtvaardig proces. Ik wil niet dat zij voelen dat er iets verandert zonder daarbij betrokken te zijn.' Niet voor niets, want binnen zowel de PvdA als GroenLinks zijn er groepen die naar een heel andere haven koersen, namelijk de oude thuishaven.

Verschillende culturen

Het boek is opgebouwd rond al deze meer en minder prominente

personen en groepen, sommigen voorzien van een klein getekend portret. Ook geeft het boek goed inzicht in de verschillende partijculturen. GroenLinks als actiebeweging, met een aantal 'realo's' die willen besturen, maar ook vol met 'fundi's': principe-vaste activisten voor wie compromis een vies woord is. De PvdA als partij vol ruzies en moeizame discussies. 'Een debatpartij', zoals PvdA-Kamerlid en oud-wethouder Marjolein Moorman het eufemistisch benoemt. Tel daarbij op de soms uitputtende verenigings- en ledendemocratie en alle interne strijd die daarbij komt kijken. Het boek geeft zodoende een mooi cultureel inkijkje, ook voor leden die de andere zusterpartij nog niet zo goed kennen.

Beide culturen kwamen in het congres van afgelopen najaar heel goed naar boven. Waar een flink congresdeel van GroenLinks bestond uit grote groepen joelende meisjes en jongens in alternatieve kleding, was het PvdA-congres toch weer als vanouds bevolkt met would-be bestuurders en oudere gewoontecongresgangers, steggelend over de procedures. Voor mij als PvdA-lid was het duidelijk dat de vibe – om

Coen van de Ven, *Een links verhaal, Hoe GroenLinks en de PvdA ondanks alles één werden, Das Mag Uitgeverij BV, 2025*

een tegenwoordig gangbaar politiek begrip te gebruiken – meer aanwezig was binnen het jongere GroenLinks. Daar kan de PvdA de komende jaren last mee gaan krijgen, vanwege het risico om overvleugeld te raken. Dat kan politiek-inhoudelijk ook een probleem gaan vormen. Natuurlijk was de PvdA niet de partij (meer) die het pretendeerde te zijn. Ook vóór de Moeder der Nederlanden (2017) kenmerkte de partij zich door een relatief hoog aantal hoogopgeleide stemmers en leden, die juist zeggen op te komen voor de onderkant van de inkomenspiramide. Maar dat betekent niet dat de partijleden die de straat kennen, helemaal verdwenen zijn. In het boek komt een mooi hoofdstuk aan de orde

over twee Leeuwarder raadsleden van de PvdA. Zij kennen elke straat in Leeuwarden, weten precies waar huisjesmelkers wonen en welke projectontwikkelaar zich heeft veririjkt. Ook in het naburige Groningse Pekela komt de PvdA-burgemeester aan het woord: 'Die inwoner van mij die een enorme bak betaalt aan energielasten kan alleen maar dromen van een elektrische auto (...). Die hele duurzaamheid zal 'm aan z'n kont roesten. Mijn bewoners willen een bestaan en een keertje op vakantie; en als we ervoor zorgen dat die mensen eerst even uit de shit komen en een normaal bestaan krijgen, pas als ik ze over die streep heen heb, zijn ze misschien toe aan een gesprek over duurzaamheid.' Deze leden, en hun prominenten zoals Lutz Jacobi, zien de samenwerking niet zitten: de thema's staan te ver van hun achterban af. Ze haken af, of zien de kiezers uit de vanouds rode bolwerken afhaken. Daarmee wordt de nieuwe partij kwetsbaarder om te verworden richting een partij van de geslaagde mens, die spreekt over problemen die vooral anderen ondervinden.

Overigens moet worden opgemerkt dat niet alle vertrekkers

“Streamer?”

en zijn kompanen. De lezing van het boek *Een links verhaal* van Groene Amsterdammer-journalist Coen van de Ven is bij uitstek een manier om deze lacune op te vullen. Uit een prachtige jarenlange reconstructie

genschap. Het wordt geflankeerd door een vaartuig voor de Eerste Kamerfractie, het wetenschappelijk bureau, het partijbestuur. Vanuit Brussel koerst er een schip met Europarlementariërs, terwijl op

een aderlating hoeven te zijn. Sommig oud-PvdA-kader leek op zoek naar een aanleiding (zoals de Gaza-Israël-discussie) om de fusie niet mee te hoeven maken. Dit kan ook ruimte geven aan de vele nieuwe leden die de partijen de afgelopen tijd hebben mogen begroeten.

Tijd voor versnelling

Hoewel het achteraf makkelijk oordelen is, was de vraag die bij mij na het lezen van het boek opkwam, of Sents procesrechtvaardigheid achteraf bekeken nu zo verstandig is gebleken. De terughoudendheid was voor zowel partijschade als het politieke proces logisch: bij kleine procedurele misstappen, die er nu relatief weinig zijn geweest, kun je in het huidige medialandschap natuurlijk een hoop heisa verwachten. Maar de vraag is wel hoeveel van de tegenstanders van de fusie uiteindelijk door de trage gang van zaken de partij toch trouw zijn gebleven, waar ze anders vertrokken waren. Weegt dat aantal op tegen de tijd die ermee gemoeid is gegaan? Want het is bekend: fusies leveren vooral interne dynamiek op en vreten tijd en energie. Tijd en energie die in de huidige gure rechtse tijden ook heel goed besteed kan worden aan het keihard oppositie voeren tegen rechts. De grote vloot die dezelfde kant op moest varen werd gedurende de jaren een mammoettanker, zo blijkt ook uit het boek van Van de Ven, die met name voor GroenLinks wel wat sneller had mogen varen.

Nu eenmaal het fusiebesluit is genomen, de bijbehorende verliezen

zijn genomen, er nieuwe energie is vrijgekomen, is het nu het beste om zoveel mogelijk de vaart erin te zetten. Het huidige kabinet Jetten heeft gekozen voor een onstabiele politieke constellatie. Het is niet uitgesloten dat dit nieuwe minderheidsexperiment snel op de klippen gaat lopen. De nieuwe roodgroene partij mag, zoals de criticasters van Roodvoornut misschien graag benoemden, wellicht kwetsbaarder zijn geworden ten aanzien van aantrekkingskracht van praktisch opgeleiden. Maar hun belangen worden in de zorg, de WW en AOW wel hard geraakt, en dat geeft kansen voor de nieuwe linkse partij. Bovendien zijn er op dit moment met een krachtige oppositie ook veel gedesillusioneerde D66- en CDA-stemmers weg te kapen. Geen tijd te verliezen dus.

Gelezen:

Coen van de Ven, *Een links verhaal. Hoe GroenLinks en de PvdA ondanks alles één werden.* 2025. 283 p.

Een vurige en onverschrokken fusie!

Door Bjorn Hanssen

Hebben de laatste Tweede Kamerverkiezingen het einde ingeluid van de linkse beweging in Nederland? Is het socialisme aan zijn eigen succes ten onder gegaan na ongeveer 150 jaren van strijd om sociale wetgeving, stemrecht voor iedere volwassene en betaalbare, goede woningen? De trieste conclusie: het zat er al een tijdje aan te komen of anders genoemd: het socialisme zit wereldwijd in een crisis waarvan nationalistische bewegingen profiteren. Terug naar de eigen staat! Terug naar de Restauratie van begin 19^e eeuw, waarbij de Europese elite genoeg had van de voortschrijdende democratisering veroorzaakt door de idealen van de Franse Revolutie en verworven (mensen)rechten weer werden beperkt of teruggedraaid.

Is deze ideologische bestaanscrisis te bezweren? Heeft het socialisme nog een kans, zelfs als het zich herpakt en een plek veroverd in deze tijd van ecotoerisme, wegwerpproducten uit economieën met een ander idee van mensenrechten en een globale temperatuurstijging veroorzaakt door hetzelfde proces als waar het socialisme uit geboren is: de westerse industriële revolutie.

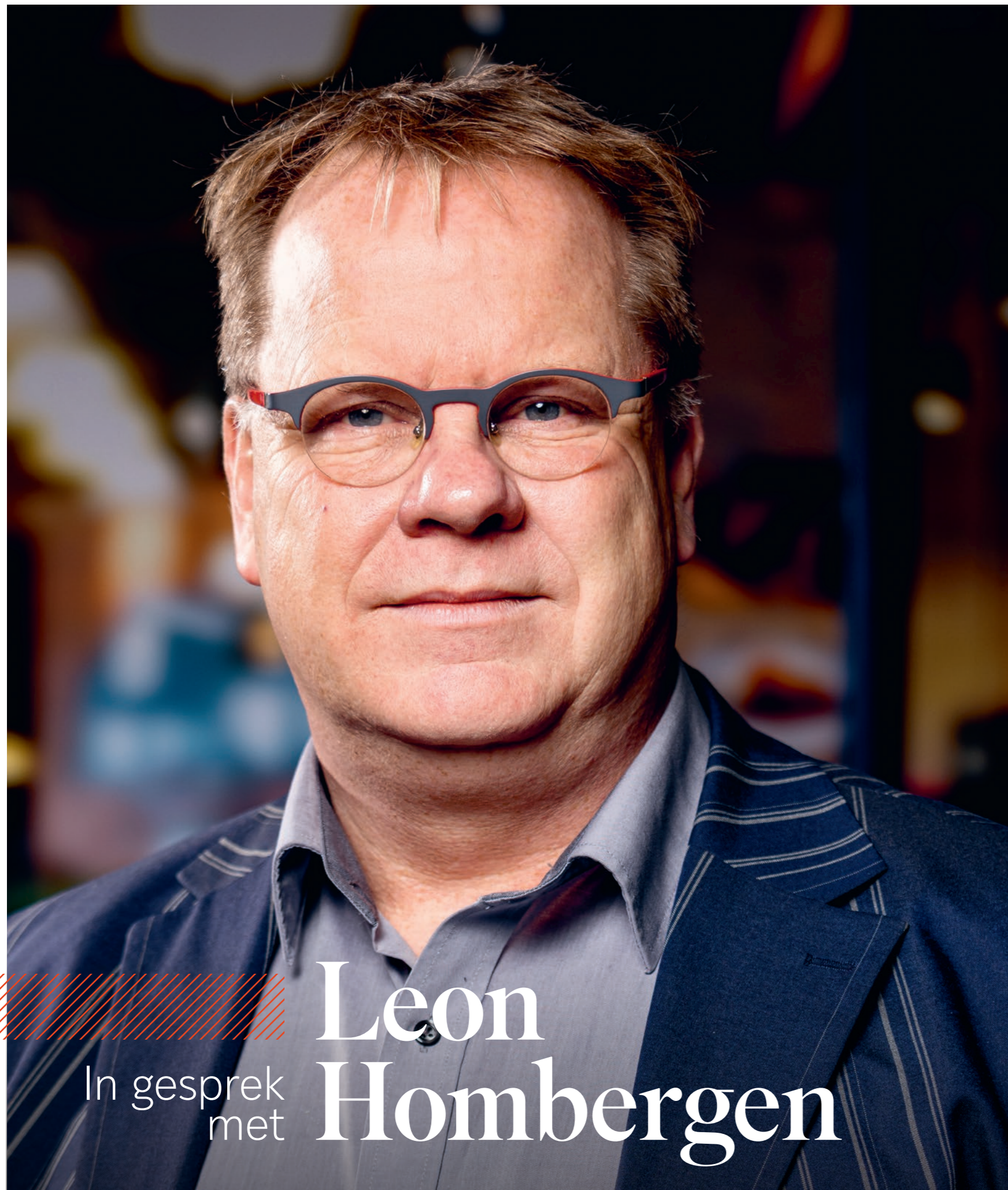
Afgezien van de populistische stromingen, begint de omvang van de klimaatverandering tot het bredere, politieke spectrum door te dringen. Daarom is het ook zo wrang dat in het slotakkoord van de Klimaattop in Brazilië er niets vermeld staat over het uitfasen van fossiele grondstoffen (lees: steenkool), nimmer één in de wereldwijde uitstoot van het broeikasgas CO₂ en daarmee hoofdverantwoordelijke voor het smelten van de ijskappen en de onvermijdelijke stijging van de zeespiegel.

We kunnen onszelf op de borst kloppen dat Nederland samen met Colombia het voortouw neemt om in 2026 een internationale top te organiseren juist over de afbouw van fossiele grondstoffen. Zonder initiatief geen eerste stap.

Prof. Willem Banning heeft van al deze processen geen weet gehad. Overleden in 1971, een jaar voordat het eerste kritische rapport verscheen over de ongebreidelde, economische groei, 'Grenzen aan de groei' van de Club van Rome. Het socialisme is niet toegerust om klimatologische problemen op te lossen, tenzij het socialisme een duurzaam verband aangaat met het ecologisme. Laat dat nou net de ideologische achtergrond zijn van de fusie tussen GroenLinks en de PvdA. Om terug te komen op de laatste verkiezingen: de rood-groene samenwerking is met minder stemmen niet mislukt, maar wel het uitdragen van ons enthousiasme om de handen ineen te slaan om verandering mogelijk te maken, aldus te lezen onder hoofdstuk 1 'Solidariteit!' van het concept beginselprogramma van de fusiepartij.

Hoewel het conceptprogramma duidelijk een compromis is tussen de sociaaldemocratische en de groene traditie, mist de tekst de ambitie om woorden om te zetten in daden. Iedere politieke stroming streeft namelijk naar een rechtvaardige samenleving, maar wat voor de één rechtvaardig is, is voor de ander geknecht zijn aan ongelijke arbeidsverhoudingen. Volgens Banning heeft de mens vooraleerst het socialisme nodig om via de solidariteit tot 'een bevrijding van het mens-zijn uit maatschappelijke slavernij' te komen. Deze bevrijding dient gepaard te gaan met 'een vurige hartstocht naar gerechtigheid en een onverschrokken realisme'. Ten langen leste staan de geesten open om de wereld te aanschouwen en te beseffen dat 'onze levens onlosmakelijk verbonden' zijn 'met natuurlijke processen in de bodem, het water en het klimaat'. Hiermee geeft Banning postuum zijn goedkeuring aan de fusie.

Bjorn Hanssen is sociaal-economisch historicus, bestuurslid van de BanningVereniging en kandidaat-gemeenteraadslid voor de fusiepartij

In gesprek met

Leon Hombergen

Op het moment dat het wiel even wat stiller komt te staan, kom je tot andere gesprekken

Door Egbert de Vries

De PvdA heeft leden met heel verschillende achtergronden. En hoewel nog weinig mensen de partij associëren met religie, zijn er veel mensen actief voor of namens de PvdA die zich laten inspireren door hun eigen geloof of levensovertuiging. In deze interviewserie spreekt Egbert de Vries met partijgenoten over hun levensbeschouwing en de rol die dat speelt in hun politieke opvattingen en werk. Voor dit nummer sprak hij met Leon Hombergen, fractievoorzitter voor de PvdA in Delft.

Als we Leon Hombergen spreken staat de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen in Delft voor de deur. Leon staat opnieuw op de lijst, op de tweede plek. Vanuit onze wederzijdse betrokkenheid bij het Roze Netwerk in de PvdA weet ik dat hij in zijn vrije tijd ook aandacht besteed aan levensbeschouwelijke zaken, en wij spreken over hoe dat doorwerkt in zijn politieke werk.

Vorig jaar is Leon lid geworden van de Banning Vereniging. Waarom eigenlijk? “Ik weet van mezelf dat mijn motivatie voor een deel is gestoeld op mijn jeugd en het geloof. Niet dat je dit direct in mijn politiek werk ervaren kunt, maar het bepaalt wel mijn kompas. Het is mooi dat dit bij andere mensen binnen de PvdA en Groen Links ook een stille motivatie is om iets te doen voor de maatschappij. Eigenlijk ben ik op zoek naar een beetje verbinding, een ankerpunt en een stukje inspiratie.”

Leon komt uit het zuiden van Nederland, uit Maastricht. Hij is opgegroeid in een katholieke traditie die mooi en warm was. Toen gebeurde er iets. “Bisschop Gijsen heeft veel kapot gemaakt in die zorgzame, warme katholieke traditie die er van oudsher was. Hij werd op een gegeven moment benoemd en was zeer orthodox en strikt in alle regels. En heeft een best wel stevig bewind gevoerd in het bisdom Limburg, waardoor veel mensen – waaronder ikzelf – zich vervreemd voelden van de warme zorgzame kerk die er was. Gijsen vond dat niet katholiek genoeg. Hij heeft de teugels wel heel erg strak aangetrokken, waardoor een heleboel mensen in ademnood kwamen.”

“Hij is bijvoorbeeld ook degene die ervoor heeft gezorgd dat er in 1979 tussen Goede Vrijdag en Pasen, een demonstratie werd georganiseerd die is uitgegroeid tot de Roze Zaterdag.

En die bestaat nog steeds.” Dat hebben we dus aan bisschop Gijsen te danken, die heeft het geprovoceerd. “Ik weet dit omdat ik zelf homo ben. En omdat ik uit Limburg kom en ook een paar homo's ken die proberen in 2029 de viering van 50 jaar Roze Zaterdag naar Roermond te halen, de bisschopszetel in Limburg. In een tentoonstelling in Maastricht werd de geschiedenis van Roze Zaterdag goed aangehaald dus ik denk dat veel gays in Limburg dit weten.” Dit is duidelijk iets waarvoor het nu nog waard is om je in te zetten, juist in Limburg.

“Weet je,” vervolgt Leon, “religie is iets moois, het kan een heel bindend effect hebben. Maar als je vanuit religie dwingend normen gaat opleggen vind ik dat de moeilijke kant van geloof. Ik vind de warme pastorale zorg en dergelijke mooi, daar houd ik meer van.” Hij was op een gegeven moment weinig actief met het geloof. Beperkt tot het af en toe een kaarsje branden voor het goede doel en kerkgang met Kerstmis en Pasen. “Nu ik een partner heb die zelf veel actiever katholiek is en religieuzer, maakt mij dat ook weer wat actiever en deelgenoot. Dan doen wij het samen en dat is ook mooier.” Als stel van twee mannen is dat weer een heel

andere boodschap dan die van Gijsen. “We gaan meestal naar de Nicolaas Basiliëk in Amsterdam. Ik ben ook in Delft bij de kerk in de binnenstad zeer welkom. Het zijn allebei kerken die heel open in het leven staan.”

Ze bezoeken soms samen het klooster. “Ik had een tante die franciscaner non

is en daar gingen wij vaak naar toe. Dan zie je een heel ander soort leven dan je eigen leven. Het kloosterleven heeft mij zelf niet getrokken, maar ik vind het wel inspirerend hoe mensen op een heel andere manier in het leven kunnen staan. Inmiddels gaan wij af en toe een weekend op bezoek bij de tante van mijn partner, zij is ook non. We zijn er dan drie dagen en slapen er twee nachten om ook echt de hele cyclus mee te maken. Van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat de gebeden, en goede gesprekken, een ander ritme pakken, dat vind ik mooi. Het is een beetje tot rust komen, goed nadenken en tot jezelf komen, maar dan wel met meerdere mensen samen. Andere mensen vinden dat misschien met mediteren en dergelijke, misschien lijkt het daar wel op. Op het moment dat het wiel even wat stiller staat kom je tot andere gesprekken.”

“Naar mijn gevoel is de kerk ook heel belangrijk op momenten dat je echt iets groots meemaakt in je leven, positief of negatief, om aan die gebeurtenis duiding te geven, om het een plaats te geven. Wat je in de kerk ziet, maar ook op andere plekken, is dat er rituelen zijn, symbolen. En de aardigheid is dat je niet alles onder

woorden hoeft te brengen. Ik geef les op de universiteit (TU Delft, *red.*), daar moet je alles definiëren, betekenis geven in woorden, in formules. In de kerk kun je ook met symbolen werken die je niet precies hoeft te duiden, die voor iedereen net weer wat anders betekenen.”

Op de vraag of zijn levensbeschouwelijke achtergrond een rol heeft gespeeld bij het politiek actief worden geeft Leon aan dat dit niet zichtbaar zo is. “Het is niet iets waarmee ik naar buiten treed, dat dat mijn motivatie was om de politiek in te gaan. Want ik vind dat niet in de politieke arena horen. Anderzijds heeft het wel mijn interne kompas bepaald, daar ben ik mij heel bewust van. Als kind zat ik op de St. Franciscus basisschool. Franciscus was heel zorgzaam voor mensen en dieren, dat verhaal is bij mij er wel ingestampt. Mijn middelbare school heette het St. Maartenscollege, genoemd naar de man die de helft van zijn mantel afsneed om een arme man te helpen. Deze verhalen dragen bij aan mijn kompas. Later, als civiel ingenieur en werkzaam in de sector, leek het mij een leuke uitdaging om te bezien of ik de politiek leuk vind. En tot mijn verrassing was dat dus zo. Het goed inzetten van je talenten speelt daarbij een rol.” In de politieke arena zegt Leon niet nadrukkelijk dat hij een levensbeschouwelijke achtergrond heeft. Maar in de wandelgangen komt het wel aan de orde. “Als ik daar een gesprek over iets heb dan kan het aan de orde komen en zal ik er over vertellen. Maar als ik een betoog neerzet dan helemaal niet. Daarom zit ik ook bij de PvdA. Ik vind het niet bij de actieve politiek horen. Dus ik heb ook altijd de belofte gedaan en niet de eed. Ze mogen best weten dat ik in een geloofsgemeenschap bezig ben, maar ik vind het niet thuis horen in de politieke arena.”

Binnen de PvdA ziet Leon best wel wat partijgenoten die actief zijn, en waarvan je er op een gegeven moment achter komt dat ze ook dingen doen in de kerk. “Dus ik weet dat er best wel wat meer mensen zijn, en dat zijn meestal de mensen waarvan ik denk: ‘die heeft een stabiel intern kompas’, er gaat een bepaalde rust van uit.”

Als het in de wandelgangen ter sprake komt dan wordt er meestal goed gereageerd. “Het levert meestal wel mooie gesprekken op. Over geloof kun je, vind ik, hele goede dialogen voeren, maar geen debat.” In een debat ga je de tegenstellingen uitvergroten en

tegenover elkaar zetten. “Dan vind ik het mooier om een dialoog te hebben en samen verder te gaan.”

Leon vertelt over de tijd, na zijn studie, dat hij in Nepal werkte en daar omringd was met mensen met andere levensbeschouwingen; hindoe, boeddhisme, en islam. ‘Aan de ene kant was het leuk of fijn om met mensen uit andere religies te praten, en je erin te verdiepen en daar dingen over te weten te komen. Maar het heeft mij ook veel over mezelf geleerd. Dat ik veel christelijker was dan ik zelf doorhad. Omdat je de contrasten met die andere religies zag, en mensen dingen zag doen waarvan je denkt: ‘dat klopt niet bij mij.’”

In de actieve politiek in Delft heeft de PvdA zich de afgelopen tijd ingezet voor kinderen in armoede, om ze beter en gezond te kunnen laten opgroeien en kansen te bieden. “Je kunt in de politiek en als overheid veel oplossen en dingen doen. Maar de warme hand van de mensen, de menselijke contacten en de gelijke, dat zie je toch veel gebeuren in kerken, moskeeën en andere geloofsgemeenschappen. Maar als je niet bij zo'n gemeenschap behoort, mag je niet buiten de boot vallen en gelukkig zie ik in Delft ook veel

geloofsgemeenschappen die breder kijken en voor iedereen bereikbaar zijn. Je ziet in die gemeenschappen dingen ontstaan die je vanuit de ambtelijke organisatie en politiek moeilijk voor elkaar krijgt.” Negatieve ervaringen met zijn levens-

beschouwelijke achtergrond heeft Leon nog niet gehad, maar soms hoort hij mensen tirades houden tegen de kerk die hij voor een deel wel begrijpt. Maar waar hij wel weerwoord aan wil geven. Met respect, dat wel. “Soms zie ik wel eens mensen die wel heel makkelijk in de kritische rol schieten. Voor een deel terecht, maar er zijn ook hele mooie dingen aan een geloof en daar mag je ook wel oog voor hebben.”

‘In de politiek is het debat natuurlijk heel belangrijk. Maar ik ben van nature meer geneigd tot dialoog, het verdiepende gesprek, het met elkaar dingen opbouwen. Soms zou ik willen dat dialoog ook wordt gevoerd over allerlei geloofsgemeenschappen, met respect. Soms zijn er verschillen, soms zijn er overeenkomsten. Dat zou bij de PvdA ook mogen bestaan en wellicht dat de Banning Vereniging daar een goede rol in heeft.”

“Streamer?”

“Streamer?”

Kaarsje

Dit stuk kwam deels tot stand tijdens het kijken naar de opening van de Olympische Winterspelen. Voor velen is de ontsteking van het Olympisch vuur het echte moment dat de Olympische Spelen starten.

Deze keer stak Albert Tomba het vuur aan, onder de *Arco della Pace* in Milaan. Toevallig had ik in de dagen erna een etentje met een groep PvdA-leden in de buurt van het Amsterdamse Olympisch Stadion, en we liepen nog even het Stadionplein op. Voor mij de gelegenheid om uit te leggen dat de architect van het stadion, Jan Wils, hield van symboliek. Zo bouwde hij een toren aan zijn stadion, de Marathontoren, die een hoogte heeft die de 42 meter en 195 millimeter benadert. Een ander groepslid voegde eraan toe dat Jan Wils vrijmetselaar was en daar zijn voorliefde voor symboliek verder ontwikkelde. Het was Wils die bedacht dat er op de top van zijn Marathontoren een vlam moest ontbranden, gedurende de Spelen. En waar de eerste vlam nogal *unglamorous* op enig moment werd aan gezet door een anonieme medewerker van het gemeentegasbedrijf, is de Olympische vlam inmiddels een maandenlang ritueel dat alle continenten bezoekt alvorens in de stad van de Spelen te eindigen.

Het ontsteken van een vlam als ritueel dat mensen samenbrengt werd eerder dit jaar ook getoond in het dorpje Sloten. In Sloten, aan de Sloterweg, staat tegenwoordig een azc waar alleenstaande minderjarige vluchtelingen worden opgevangen. Deze vluchtelingen gaan voor hun nieuwkomersonderwijs naar school in één van de scholen in het Amsterdamse samenwerkingsverband waar ik voor werk. In de periode tussen Kerst en Oud en Nieuw werd helaas een van de jonge vluchtelingen, Mohamed, doodgeschoten in een park in de buurt. Dit schokte niet alleen de medebewoners in het azc maar ook de medescholieren en de bewoners van Sloten. Sloten is weliswaar al honderd jaar geleden opgeslokt door Amsterdam, maar op dergelijke momenten is het weer gewoon een dorp. Waar mensen meelopen in een stille tocht en waar de protestantse Sloterkerk de deuren opent, zodat mensen samen kunnen komen en een kaarsje kunnen branden. Meer dan honderd kaarsjes gaven evenzovele buurtbewoners ruimte om stil te staan bij wat er in die week was gebeurd.

Dat het er daarbij niet toe doet welke levensbeschouwelijke achtergrond je zelf hebt, of niet, om toch in een kerk een kaarsje te kunnen branden wist ik wel. Zo was het in 2003 ook bij ons gegaan in De Pijp. Daar werd toen

Egbert de Vries is voorzitter van de Steunstichting Banning Vereniging

een vrouw van middelbare leeftijd, Anja Joos, zodanig heftig geschopt op straat dat zij later aan haar verwondingen overleed. Joos werd er door winkelbedienden ten onrechte van verdacht dat zij artikelen gestolen had. Ze was een dakloze en drugsgebruiker en haar ferme reacties op de aantijgingen leidden tot een confrontatie met noodlottige gevolgen. Deze dood leidde in de stad tot heftige reacties. Mede op initiatief van het drugspastoraat van de protestantse kerk Amsterdam, dat zij regelmatig bezocht, werd een stille tocht georganiseerd die eindigde in de nabijgelegen Oranjekerk. En ook hier een zee van kaarsjes waarmee mensen herdachten. Dan blijkt hoe belangrijk het is om dergelijke plekken van samenkomst te hebben. En of je nu wel of niet religieus bent: met een kaarsje kun je jouw gedachten goed een weg laten vinden.

Onlangs was Bart-Niek van de Zedde in de Oranjekerk de voorganger. Hij neemt altijd kaarsjes mee, en vraagt de aanwezigen wat zij gedenken. In de antwoorden hoor je wat mensen van waarde vinden om voor te vechten. En dat zijn veel zaken. De aandacht voor goede opvang voor mensen die op straat leven in deze vrieskou. De werkers in de jeugdzorg en hoe de zorg aan ouders en kinderen kan verbeteren. De geopolitieke spanningen en hoe we daar in de wijk met elkaar goed mee omgaan. Het versterken van de onderlinge verdraagzaamheid. Het is buiten donker en soms lijkt het noemen van deze belangrijke onderwerpen, de vooruitgang waarvoor we moeten vechten, als een druppel op een gloeiende plaat.

Heeft het zin om hierbij stil te staan, als de wereld zich tegen ons lijkt te keren? Een wereld waarin rijken rijker worden, en armen armer, waar de toekomst van het leven op de planeet op het spel wordt gezet en oorlogsgeweld en onverdraagzaamheid toenemen.

Maar toch. Ik ben op het feest ter ere van de tachtigste verjaardag van de Partij van de Arbeid, door de Amsterdammers 'party van de arbeid' genoemd. Er hangt een poster van de verkiezingen van 1925. De SDAP ging de strijd aan met de leuze 'Uit het Donker naar het Licht'. Dit was voor mij een duidelijk teken. Er mag dan sprake zijn van gure tegenwind, maar wij gaan op weg naar het licht. Laat het vooruitgangsgeloof van ruim honderd jaar geleden ons tot inspiratie strekken. Net als het Olympisch vuur in Milaan, dat werd aangestoken met als wens voor de wereld: Harmonia. Als er iets is waarvoor het in deze tijden van belang is om je in te zetten, dan is dat toch wel harmonie.

COLOFON

Redactie:

Dirk Achterbergh, Twan van Lieshout, Joke van der Neut, Evelien Polter en Lianne Schuurings.

Aan dit nummer werkten mee:

Jos Aarnoudse, Maarten van den Bos, Pieter Rings (correctie), Egbert de Vries, Myrthe Weijman en Naomi Woltering

Vormgeving en druk:

Verloop, Alblasterdam - verloop.nl

Oplage: 500**Over Tijd&Taak:**

Tijd&Taak wordt sinds 1932 uitgegeven door de Banning Vereniging en haar voorlopers. Het blad stelt door middel van interviews en opiniërende artikelen de vraag welke taak wij in deze tijd hebben om de wereld mooier, vrediger en eerlijker te maken. *Tijd&Taak* strijdt voor een sociaaldemocratisch ideaal met ruimte voor bezinning en dialoog. Het blad verschijnt viermaal per jaar.

ISSN: 2352-7870

Deadline: De deadline voor het volgende nummer is 17 mei 2026.

Abonnement: Een jaarabonnement op *Tijd&Taak* kost € 19. Leden en donateurs van de Banning Vereniging ontvangen het blad kosteloos.

Over de Banning Vereniging:

De Banning Vereniging organiseert activiteiten op het snijvlak van levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie. De vereniging, opgericht in 1919, draagt de naam van Willem Banning. Hij was theoloog, hoogleraar en een van de oprichters van de PvdA. Hij was een man die stond voor verbinding en dialoog. De Banning Vereniging en haar voorgangers putten uit stromingen van het religieus socialisme en een op waarden gericht humanisme dat vrijheid en gerechtigheid als eis stelt voor het persoonlijke én maatschappelijke leven.

Banning Vereniging
voor levensovertuiging,
religie en sociaaldemocratie
Postbus 10567, 1001 EN Amsterdam
Rekeningnummer:
NL87 TRIO 0198 5100 39

info@banningvereniging.nl
www.banningvereniging.nl

Charlotte Van den Broeck (1991) is een Vlaams dichter en schrijver. In januari 2015 debuteerde ze met *Kameleon*, waarvoor ze in 2016 de Herman de Coninck Debuutprijs ontving. Begin 2017 verscheen met *Nachtroer* haar tweede dichtbundel, in 2019 bekroond met de Paul Snoekprijs. In 2025 schreef Charlotte Van den Broeck het geschenk van de Poëzieweek, *Plakboel*. In hetzelfde jaar won ze de Boekenbon Literatuurprijs met *Een vlam Tasmaanse tijgers*.

Aarduitwrijvingen is haar derde dichtbundel. De gedichten onderzoeken en bevragen de verhouding tussen het feminiene en de natuur aan de hand van oefeningen in waarneming. In de ruimte tussen aanblik en verschijning ontstaan indrukken en constructies, steeds onderhevig aan kleuren, texturen en zintuigen. In november 2025 ontving Van den Broeck de Karel van de Woestijneprijs voor deze bundel.

Sisklank

het is laat en de sisklank
sniijdt de vrouw de pas

de sisklank bespiedt, gist
de vrouw geschikt

onder haar wijde jas, snerpt
verkleinwoordje en -ste

verkleinwoordje verkleinwoordje, -ste
boos als de vrouw niets zegt

sist scherper komt dichter
tongpunt mespunt snede

bozer
kan de vrouw niet eens lachen

rammelend aan het dranghek
van de tanden wrijft de sisklank

zich tegen de spijlen op
tot het scherpste

tot het gehits de sis
smoort in de mond en staakt

stratenlang
tot de vrouw thuiskomt

voelt het alsof iets
in haar schaduw sluipt

Charlotte van den Broeck
Uit de bundel *Aarduitwrijvingen*
De Arbeiderspers, 2021